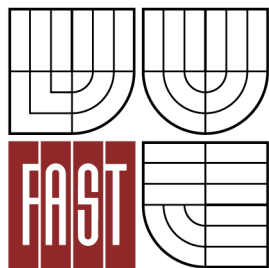

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ

BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA STAVEBNÍ
ÚSTAV GEODÉZIE

FACULTY OF CIVIL ENGINEERING
INSTITUTE OF GEODESY

ZANIKLÉ OBCE BÍLINSKA NA STARÝCH MAPOVÝCH DÍLECH

THE VANISHED VILLAGES IN BÍLINSKO OF THE HISTORICAL MAPS PICES OF WORK

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE
BACHELOR'S THESIS

AUTOR PRÁCE
AUTHOR

KATEŘINA DOHNALOVÁ

VEDOUcí PRÁCE
SUPERVISOR

Ing. ZDENĚK FIŠER

BRNO 2013

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ FAKULTA STAVEBNÍ

Studijní program	B3646 Geodézie a kartografie
Typ studijního programu	Bakalářský studijní program s kombinovanou formou studia
Studijní obor	3646R003 Geodézie a kartografie
Pracoviště	Ústav geodézie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Student	Kateřina Dohnalová
Název	Zaniklé obce Bílinska na starých mapových dílech
Vedoucí bakalářské práce	Ing. Zdeněk Fišer
Datum zadání bakalářské práce	30. 11. 2012
Datum odevzdání bakalářské práce	24. 5. 2013
V Brně dne 30. 11. 2012	

.....
doc. Ing. Josef Weigel, CSc.
Vedoucí ústavu

.....
prof. Ing. Rostislav Drochytka, CSc.
Děkan Fakulty stavební VUT

Podklady a literatura

Fišer, Z.- Vondrák, J. Mapování, CERM Brno, 2003. ISBN 80-214-2337-4
Fišer, Z.- Vondrák, J. Mapování II, CERM Brno, 2003. ISBN 8-2669-1
ÚZ č. 608 Katastr nemovitostí Zeměměřictví, Sagit Ostrava, 2007
Huml, M. Michal, J., Mapování 10, Vydavatelství ČVUT, Praha 2000
Potužák, P.- Váňa, M., Topografické mapování, SNTL Praha, 1965
Sulo, J., Topografické mapovanie, SVŠT, Bratislava, 1980

Zásady pro vypracování

Na základě vyhledaných starých mapových fondů, týkající se oblasti Bílinska, proveďte porovnání těchto se současným mapovým fondem. Vyhodnoťte počty zaniklých obcí a počty nově vzniklých obcí. Srovnajte jejich rozlohy. Pozornost věnujte i zalesněným plochám.

Předepsané přílohy

.....

Ing. Zdeněk Fišer
Vedoucí bakalářské práce

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá porovnáním map z různých časových období, na kterých jsou vyobrazeny dnes již zaniklé obce oblasti Bílinska. V práci je vymezena oblast Bílinska, s jednotlivými charakteristikami této oblasti. Další část je věnována jednotlivým obcím, jejich historii a vyobrazením na různých mapových dílech, v různém časovém období. Poslední část je věnována modelové obci Radovesice.

Klíčová slova

Vojenské mapování, topografické mapování, Bílinsko, zaniklé obce, mapová díla, evidence nemovitostí, katastr nemovitostí, pozemkový katastr.

Abstract

This thesis presents a comparison of maps from different time periods, which are shown on the now defunct village area Bilinsko. The work area is defined Bilinsko, with different characteristics in this area. Another section is devoted to individual communities, their history and representation in different parts of maps, in different time periods. The last section is devoted to a model village Radovesice.

Keywords

Military Survey, topographic mapping, Bilinsko, defunct village, map works, real estate records, real estate registry, land registry.

Bibliografická citace VŠKP

DOHNALOVÁ, Kateřina. *Zaniklé obce Bílinska na starých mapových dílech*. Brno, 2013. 52 s. Bakalářská práce. Vysoké učení technické v Brně, Fakulta stavební, Ústav geodézie. Vedoucí práce Ing. Zdeněk Fišer.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje.

V Brně dne 23.5.2013

.....
Kateřina Dohnalová

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat vedoucímu práce Ing. Zdeňku Fišerovi za vedení a rady během zpracování této bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala Katastrálnímu pracovišti Teplice, panu Zdeňku Dvořákovi ze Severočeských dolů za poskytnutí podkladů do této práce.

V Brně dne 23.5.2013

.....

Kateřina Dohnalová

Obsah:

1. ÚVOD.....	9
2. VYMEZENÍ OBLASTI BÍLINSKA	11
3. FYZIOGEOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA ÚZEMÍ BÍLINSKA	12
3.1. Geologické složení	12
3.2. Geomorfologie	13
3.3. Půdy.....	15
3.4. Podnebí.....	15
3.5. Vodstvo	16
3.6. Živočišstvo	17
3.7. Rostlinstvo.....	18
4. SOCIOEKONOMICKÁ CHARAKTERISTIKA ÚZEMÍ BÍLINSKA	20
4.1. Zemědělství	20
4.2. Průmysl	20
4.3. Doprava	21
4.4. Obyvatelstvo a osídlení oblasti	22
4.4.1. Stručná historie přílivu obyvatelstva a rozšiřování sídel	22
4.4.2. Oblast Bílinska jako mikroregion - Pánev	23
4.4.3. Dva mezníky, které přispěly k likvidaci sídel na území Bílinska.....	24
4.4.4. Sídla zaniklá likvidací.....	24
4.4.5. Sídla zaniklá následkem neosídlení	25
4.4.6. Dělnické vesnice	25
5. TĚŽBOU ZLIKVIDOVANÁ SÍDLA NEBO JEJICH ČÁSTI.....	27
5.1.1. Tři sídla, trojí zvláštní osud – Hrdlovka, Libkovice, Most.....	32
6. ZMĚNY NA MAPOVÝCH DÍLECH NA ÚZEMÍ BÍLINSKA.....	34
7. MODELOVÁ OBEC RADOVESICE, VZNIK, VÝVOJ, ZÁNİK, ZOBRAZENÍ NA MAPÁCH.....	43
8. ZÁVĚR	48
9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	49
10. SEZNAM TABULEK.....	50
11. SEZNAM OBRÁZKŮ	51
12. SEZNAM ZKRATEK	52

1. ÚVOD

Krajina v okrese Teplice, zejména v okolí obce Bílina, je dnes silně postižena povrchovou těžbou hnědého uhlí. Její podoba se za posledních 100 let velmi změnila, změnil se celkový vzhled krajiny, vznikla různá průmyslová díla, včetně továren, elektráren a dalších podniků, které vznikaly zejména v souvislosti se zdejší těžbou hnědého uhlí. Větší i menší obce, které dodávaly zdejší krajině svůj vzhled a měly zde svou tradici, se postupující těžbou zmenšovaly, přesouvaly, nebo zcela zanikaly. Není v České republice mnoho oblastí, které zcela změnilý svůj původní vzhled, tak jako právě v oblasti Bílinska. Vše začalo zejména objevem hnědého uhlí, rozvojem hlubinného dolování a hlavně rozvojem povrchového dolování, které zdejší krajinu narušilo nejvíce. Na těchto změnách se podílelo nejen hnědé uhlí, ale také socioekonomická charakteristika území, neboť se jednalo o oblast, která byla před 2. Světovou válkou i během ní, hustě osídlena obyvatelstvem německé národnosti. I tato skutečnost, se podílela na celkových socioekonomických změnách v jednotlivých obcích. Po 2. Světové válce, kdy bylo německé obyvatelstvo z této oblasti odsunuto, ztratily některé obce, i více jak polovinu obyvatel. I toto přispělo k tomu, že některé obce přestaly růst, mnoho objektů se vyprázdnilo, obce pak postupně ztratily svůj přirozený rozvoj, který souvisí i s růstem počtu obyvatel.

Tato bakalářská práce by měla zmapovat všechny důležité změny na mapách v různých časových obdobích, včetně jednotlivých důvodů těchto změn. Měla by tyto změny stručně popsat, s přiloženým mapovým dílem, aby každý mohl pochopit, kolik změn se událo na území této oblasti a porovnat různá časová období za posledních cca 100 let.

Dnes totiž není snadné, zejména pro mladší generaci, pochopit kam chodili do školy jejich rodiče, dědové, prababičky, protože obce jako např. Radovesice, Liptice, nebo Hrdlovka, zcela zmizely ze světa a tím i ze současných map. A nebyly to jen obce, které doplatily zejména na povrchovou těžbu hnědého uhlí, byly to také louky, lesy, vodní nádrže, kde se ještě před padesáti lety mohli jejich příbuzní procházet, nebo se chodit koupat.

To byl ten hlavní důvod, proč jsem se rozhodla vytvořit tuto práci s porovnáním několika mapových děl, včetně stručného popisu k jakým změnám na mapách Bílinska došlo a jaký vůbec k tomu byl důvod. Každý, koho zajímá, jak vypadalo Bílinsko dříve a

chce ho porovnat s dnešním stavem, si tak může díky této práci udělat o všem ucelený obrázek.

V bakalářské práci je podrobněji popisována oblast Bílinska, která však nemá přesné určení, proto si jí autorka sama vymezila.

2. VYMEZENÍ OBLASTI BÍLINSKA

Popisovaná oblast Bílinska, je součástí okresu Teplice a Ústeckého kraje. Okresním městem jsou Teplice, krajským městem je Ústí nad Labem. Oblast leží asi 80 km severně od hlavního města Prahy. Matematicko – geografická poloha města Bíliny, konkrétně meteorologické stanice v Bílině – Kyselce, je 50°55' severní šířky a 13°76' východní délky.

Oblast „Bílinska“ v pojetí této práce není správním celkem, ale leží v západní části okresu Teplice. Zajímavostí je, že část území zasahuje i do okresu Most, neboť západní část velkolomu Maxim Gorkij (VMG), již leží v okrese Most, včetně obce Braňany a katastru zrušené obce Libkovice.

Ve středu Bílinska leží povrchový lom Bílina a výsypky Pokrok a Radovesice. Rozsah oblasti lze přibližně vymezit lokalitami (sídly): Bílina – Braňany – lokalita bývalé obce Libkovice – Osek – Duchcov – Hostomice – Kostomlaty pod Milešovkou – Štěpánov – Bílina.

Obr. 2.1 Poloha Bílinska v rámci ČR (15)

3. FYZIOGEOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA ÚZEMÍ BÍLINSKA

3.1. Geologické složení

Širší okolí Bíliny, k němuž počítáme severozápadní okraj Milešovského středohoří a část Severočeské hnědouhelné pánve, vzniklo na geologicky mimořádně pestrém terénu. Nejstarším útvarem tvořícím zdejší podloží je krystalinikum Českého masivu prekambriického až paleozoického stáří, budované metamorfovanými horninami, především různými typy rul. Ty vznikly hlavně metamorfózou sedimentů tehdejších moří nebo metamorfózou kyselých magmatických hornin. Ukázka výchozu ortoruly je například mezi Liběšicemi a Bořněm.

Později se na krystaliniku usazovaly druhohorní a třetihorní sedimenty tvořené vrstvami písků, jílu a křemenců, místy pískovců, jílovců a slepenců. V teplém klimatu svrchní křídly, asi před 90 – 85 milionů let, se v poměrně mělkém moři usazovaly vápnité sedimenty a žilo zde mnoho vodních živočichů.

Horniny svrchní křídly jsou v okolí Bíliny zastoupeny hlavně vápnitými slínovci a inoceramovými opukami, například u bývalých obcí Radovesice a Dříněk. Využívaly se k výrobě vápna.

Geologii území také značně ovlivnila sopečná činnost v terciéru – oligomiocénu, kdy různé vyvěřeliny (čediče, znělce aj.) prorazily starší vrstvy a uložily se pak ve tvaru příkrovů, kup, či lakolitů, které jsou tak typické pro České středohoří. Největší dominanta Bíliny a okolí – Bořeň je právě z tohoto období a je složen ze znělce. Zvětváváním vyvěřelin a tufů vznikly kaolinitické jíly a bentonity. Ložisko bentonitů leží u Braňan.

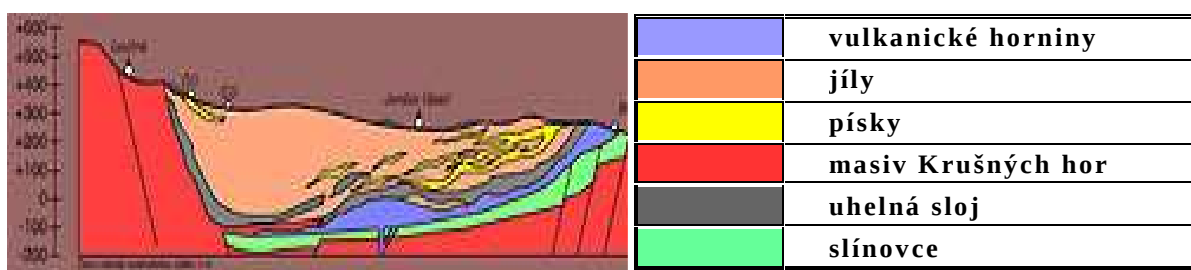
V miocénu docházelo v příkopové propadlině vzniklé během saxonské fáze alpinského geotektonického cyklu (dnešní pánevní prostor) k ukládání písčitých a jílovitých sedimentů. V teplém klimatu středního miocénu (burdigal – torton), který můžeme srovnat s vlhkými subtropy, se zde vytvořily rozsáhlé lesy a rašeliniště, v nichž rostly mohutné stromy. Jejich padlé kmeny během dlouhých období zuhelnatěly a daly vznik zdejšímu hnědouhelnému slojím, které dosahují místy mocnosti 30 – 40 m (viz. Obr. 3.1).

Nadložní sloje tvoří sedimenty s převahou jílu, jílovců a písků (asi 85%). Rostlinné fosilie se místy nacházejí i v těchto vrstvách.

Denudace v mladších třetihorách i čtvrtohorách vyplnila většinu plochy dnešní Severočeské hnědouhelné pánve velmi rozmanitými horninami.

V pleistocénu se zde v období glaciálů ukládala spraš – jemná, nevrstevnatá, pórovitá hornina s vysokým obsahem uhličitane vápenatého (5-25%). Mocnost sprašových sedimentů můžeme dnes dobře pozorovat při skrývkách. Pohybuje se v závislosti na místních podmínkách od několika centimetrů až do několika metrů.

Během pleistocénu tvořila hlavní odnosnou sílu pro denudovaný materiál řeka nazývaná Praohře, která vytvořila současné údolí Bíliny a jím pokračovala do Labe, kdežto dnešní směr toku Ohře vznikl později.(8)

Obr. 3.1 Geologický profil oblasti (16)

3.2. Geomorfologie

Dnešní tvářnost krajiny Bílinska je výsledkem velmi pestrého a složitého geologického a geomorfologického vývoje.

Podle výskytu nejstarších hornin trval zhruba jednu miliardu let. Výsledná dnešní stavba dala vzniknout třem geomorfologickým jednotkám, probíhajícím napříč územím okresu Teplice. Na severu to jsou Krušné hory, uprostřed Mostecká pánev a na jihu České středohoří (viz. Obr. 3.2). Jsou především produktem mohutné denudace (plošného odnosu), která naposledy začala na sklonku třetihor, avšak v plné síle probíhala až ve čtvrtohorách v důsledku pronikavých klimatických změn. K tomu přistupují diferencované pohyby určitých zón, doprovázené zlomovou i bezzlomovou tektonikou.

Dnešní krušnohorská oblast vykluje a výstup středohorské oblasti je zvýrazněn pohyby po zlomech, vytvářející hrást'ovou strukturu, zatímco pánevní oblast relativně zaklesá. (3)

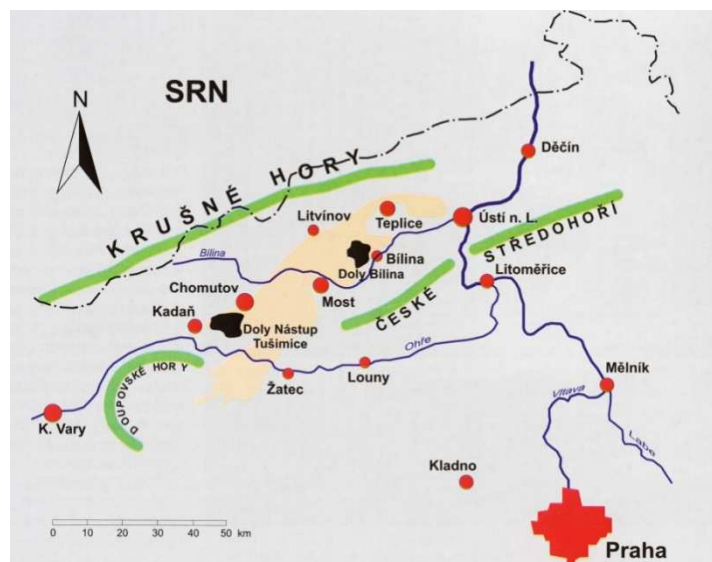
Z hlediska geomorfologického členění je vymezené území Bílinska součástí provincie Česká Vysočina, subprovincie Krušnohorská soustava, oblasti Podkrušnohorské.

Do Bílinska zasahují dva celky: České středohoří a Mostecká pánev. České středohoří jako celek se ještě dělí na 2 podcelky. Do vymezeného území však zasahuje jen jeden z nich: Milešovské středohoří. I to můžeme ještě rozčlenit na Bořeňské středohoří, Teplické středohoří a Kostomlatské středohoří.

Samotné město Bílina leží na hranicích mezi dvěma geomorfologickými celky. Na jedné straně České středohoří a na druhé straně Mostecká pánev.

I ta se dále dělí na podcelky. Do Bílinska však zasahuje jen podcelek Chomutovsko-Teplická pánev. Ten dále můžeme rozdělit na Duchcovskou a Chabařovickou pánev.

Zajímavější oblastí z hlediska geomorfologických tvarů je oblast Českého středohoří, která se v území Bílinska vyznačuje především geomorfologicky výraznými vulkanickými kužely, kupami a krátkými hřebety. Časté jsou vypreparované výplně sopečných komínů, žíly a lakolity (podpovrchové tvary), méně už jsou přítomny denudační formy. (13)

Obr. 3.2 Poloha oblasti Bílinska v SHP, mezi Krušnými horami a Českým středohořím (6)

3.3. Půdy

Podle zjištění pracovníků ČZU prof. J. Kozáka a doc. M. Vally převládají na Bílinsku a v jeho blízkosti kambizemě, které jsou v naší republice vůbec nejrozšířenějším půdním typem. Vznikají na velmi odlišných substrátech zvětráváním v půdním profilu, jsou hlinité, středně těžké, s kyselou půdní reakcí. Vyskytují se jako orné půdy (s menší úrodností) i lesní půdy. Na nivních uloženinách, například v okolí Klášterského potoka mezi Duchcovem a Osekem, vznikly glejové fluvizemě, ve svrchním horizontu tvořené černým hlinitým pískem, slabě až silně kyselé, bez karbonátů. V současné době je většinou kryjí lesy (olšiny, vrby, topoly aj.)

V blízkosti Radovesické výsypky se na výběžcích Českého středohoří vyskytují černozemě, redziny a hnědozemě.

Černozemě se vytvořily na spraších a křídových slínech, například mezi bývalými Radovesicemi a Kostomlaty. Oba půdní typy náleží agronomicky k nejúrodnějším.

Méně se vyskytuje hnědozem, například erodovaná hnědozem na zalesněných svazích Dřínku.

Na malých plochách se vyskytují jiné půdní typy, například černice na nivních uloženinách a spraši.

Složení a kvalitu půdy nepříznivě ovlivňovala i zvýšená koncentrace sloučenin síry z imisí. Tato situace se v posledních letech výrazně mění v souvislostech s odsiřováním a ekologizací spalovacích procesů. (8)

3.4. Podnebí

Bílina a blízký pánevní prostor leží v nadmořské výšce kolem 200 m. Podle klasifikace publikované v Atlasu podnebí ČSR (1958), která shrnuje údaje z celé první poloviny našeho století, patří Bílinsko do oblasti mírně teplé (tzn., v dlouhodobém průměru se nevyskytuje 50 letních dnů v roce s maximální denní teplotou 25⁰ C a více) a do klimatického okrsku B2 (teplý, suchý, s mírnou zimou a kratším slunečním svitem) a B3 (teplý, suchý, s mírnou zimou). Průměrná roční teplota vzduchu je 8,0⁰ C (ve vegetační době, tedy od dubna do září 14,0⁰ C), ve vyšších polohách kolem 7,0⁰ C.

Dlouhodobý průměrný roční úhrn srážek za roky 1901 – 1990 činí 486 mm (v chladnějším období od října do března asi 180 mm, ve vegetační době asi 320 mm).

Také počet dnů se sněhovou pokrývkou je na Bílinsku nejnižší z celé České republiky, neboť na některých místech nedosahuje ani 40 dní ročně.

Převládající směry větru jsou v létě i v zimním období západní a severozápadní, v zimě i jihovýchodní a jihozápadní, průměrná rychlost větru ve výškách 200-400 m n. m. činí 3-4 m/s, někdy dosahuje i přes 10 m/s. (8)

3.5. Vodstvo

Území Bílinska patří k povodí dolního Labe, do dílčího povodí Bíliny, která tvoří nejdůležitější vodní tok v této oblasti.

Řeka Bílina pramení v okrese Chomutov na jihovýchodních svazích Kamenné hůrky v Klínovecké hornatině ve výšce 785 m n.m. Teče napříč Mosteckou pánví a přitéká na území Českého středohoří. Touto geomorfologickou jednotkou, resp. okrajovou částí Mostecké pánve protéká až po ústí do Labe. Do Labe ústí zprava v krajském městě Ústí nad Labem, ve výšce 132 m n.m.

Čistota vody v Bílině byla vždy velmi proměnná, což souvisí s přibývajícím průmyslem na řece v délce toku. Na horním toku Bíliny byla čistota až po Jirkov (okres Chomutov) velmi dobrá, zařazena do třídy 2. Od Jirkova až po Chemopetrol se čistota v řece držela na stupni 3. Dále, zejména v důsledku znečištění podnikem Chemopetrol (jeden z největších rafinérských a chemických závodů v ČR) se čistota vody velice zhoršovala a až po ústí řeky v Ústí nad Labem se ustanovila na hodnotě 4. (5)

Po roce 1989 se podél toku řeky Bíliny vybuďovalo několik čistíren odpadních vod. V důsledku intenzivní péče o čistotu této řeky, se kvalita vody začala velmi rychle zlepšovat. Přesto i dnes řeka Bílina stále patří k nejvíce znečištěným tokům ČR.

Dolování a budování výsypek znamenalo zásadní změny v hydrologické struktuře celého území. (8)

3.6. Živočišstvo

Nedílnou součástí každého suchozemského ekosystému představuje půdní systém. V půdním systému existují dvě základní složky a to organická a anorganická složka. Souhrnně se živé organismy v půdě označují termínem edafon. Patří sem bakterie, mikroskopické houby, řasy a řada skupin živočichů.

Ve vlastním zájmovém území patří mezi nejběžnější porost na velkých plochách zejména trávy. Razantní průnik dalších druhů rostlin, přidavek bohatého substrátu, výsadba stromů atd. přivodí téměř skokovou reakci v nárůstu různých druhů půdních organismů. A tak se na pečlivě rekultivovaných výsypkách můžeme setkat nejen s pancířníky ale také např. s žížalou obecnou, stonožkami, mnohonožkami, larvami různého hmyzu, roztoči a dalšími půdními živočichy.

Bezobratlí jsou nesmírně významnou skupinou organismů nejen z hlediska velkého počtu druhů, ale většinou též z hlediska ohromného množství živé biomasy. Odhaduje se, že ve středoevropském smíšeném lese se na každém hektaru nachází asi 150 – 200 tun rostlinné biomasy (v sušině, včetně dřeva kmenů a kořenů živých stromů), 300 – 1000 kg (živé hmotnosti) bezobratlých (včetně půdních, nejsou počítáni prvoci) a asi 10 – 50 kg obratlovců.

Od roku 1993 provádějí Doly Bílina systematické studium dvoukřídlého hmyzu na území dotčeném těžebními aktivitami a v jeho bezprostředním okolí. Na studovaném území, které má rozlohu asi 48 km² a tvoří zhruba trojúhelník mezi obcemi Osek – Štěpánov u Kostomlat – Braňany u Bíliny bylo zjištěno více než 2800 druhů dvoukřídlého hmyzu. Tento počet reprezentuje asi 40 procent všech druhů tohoto velkého řádu hmyzu, které jsou v současné době známy z území celé České republiky.

Na území okolí Bíliny se setkáváme s celou řadou různorodých vodních ploch, jako jsou např. mokřady, tůňe, jezírka, malé vodní nádrže či rybníky, a přirozenými vodotečemi charakteru potůčků až řek. Všechny tyto vodní útvary jsou samozřejmě osídleny specifickou vodní flórou a faunou.

V letech 1992 – 1999 byl prováděn orientační hydrobiologický průzkum na výsypce Pokrok v blízkosti města Duchcova a na Radovesické výsypce u města Bíliny. Na těchto lokalitách bylo sledováno několik významnějších, nově vzniklých vodních ekosystémů. V průběhu těchto sedmiletých sledování bylo determinováno celkem 110

druhů či skupin různých živočichů, mezi které patří např.: perloočky rodu daphnia, všesenka obecná, buchanka obecná, vážka polská, šídlo královské, vodoměrka, jehlanka válcovitá, potápník vroubený, potočník a další více či méně zastoupené druhy.

Počty a druhy obratlovců v okolí Bíliny jsou velmi různorodé. Jsou druhy, které hnízdí již na čerstvě nasypných výsypkách (např. konipas bílý, rehek domácí), další druhy se objevují po dvou, šesti, nebo deseti letech od nasypání (např. skřivan polní, myšice křovinná, hraboš polní), nebo až 25 let po lesnickém rekultivačním zásahu (např. myšice lesní).

I přes značnou devastaci povrchovou těžbou hnědého uhlí je příroda v okolí Bíliny velmi odolná a má velmi pestré druhové zastoupení svých živočichů. Můžeme se zde setkat např. s těmito živočichy: čolek velký, ropucha zelená, skokan hnědý, ještěrka obecná, užovka obojková, čáp černý, labuť velká, kachna divoká, luňák hnědý, jestřáb lesní, káně lesní, koroptev polní, bažant obecný, lyska černá, kukačka obecná, puštík obecný, vlaštovka obecná, ježek západní, rejsek obecný, krtek obecný, netopýr severní, tchoř tmavý, kuna lesní, jezevec lesní, veverka obecná, potkan, krysa, zajíc polní, prase divoké, daněk evropský, jelen evropský, srnec obecný a další druhy, které se často v okolí Bíliny nejen vyskytují, ale také zde žijí a hnízdí. (2)

3.7. Rostlinstvo

V osmdesátých letech vypracoval kolektiv našich botaniků v souvislosti s přípravou nové Květeny České republiky tzv. regionálně fytogeografické členění. Je to posouzení charakteru flóry (rostlinstva) a vegetace určitého území na základě souboru ekologických faktorů a jejich specifického historického vývoje, na němž se výrazně podílí i lidská činnost. Plocha republiky tak byla rozdělena do tří velkých fytogeografických oblastí: termofytikum, mezofytikum a oreofytikum, které se pak člení na fytogeografické okresy (fytochoriony), eventuálně podokresy. (8)

Botanický výzkum vlastního území Dolů Bílina se provádí od roku 1992. Území náleží do fytogeografického obvodu teplomilné vegetace zvaného České termofytikum, v němž roste řada v České republice vzácných, a z hlediska výskytu ohrožených až kriticky ohrožených, druhů rostlin. (10)

Mezi nejznámější rostlinné zástupce, podílející se na přirozené sukcesi patří zejména: bez černý, bělotrn kulatohlavý, bodlák obecný, bříza bělokorá, heřmánkovec přímořský nevonný, ječmen hřívnatý, kostřava rákosovitá drsná, lopuch plstnatý, rákos obecný, šťovík kadeřavý, třezalka tečkovaná, kozák březový, muchomůrka červená aj.

Dále se na výsypkách u Bíliny v různých stádiích sukcese objevují další druhy rostlin, kterým často pomohl ke svému rozšíření i člověk pomocí rekultivací: borovice lesní, modřín opadavý, dub červený, javor babyka, olše lepkavá, růže svraskalá, topol černý, vrba bílá aj. (8)

4. SOCIOEKONOMICKÁ CHARAKTERISTIKA ÚZEMÍ BÍLINSKA

4.1. Zemědělství

Ke konci 16. století se při úpatí Českého středohoří až po jižní zázemí Bíliny rozvíjí důležitá zemědělská oblast, specializovaná na obilnářství a vinařství. Po bitvě na Bílé hoře je zdejší zemědělské území v těžkém úpadku. V první polovině 19. století se stává Bílinsko důležitou zemědělskou oblastí, kde vyjma obilnářství se začíná pěstovat i cukrovka. V roce 1835 zde vzniká i první cukrovar v Čechách. (1)

Zemědělský půdní fond na území SHP patří dnes v naprosté většině k řepářskému výrobnímu typu. Na vhodných plochách byly zakládány ovocné sady, vinice, ale i chmelnice.

V důsledku hornické činnosti, průmyslové, zemědělské, obytné i ostatní výstavby došlo ke značným záborům a úbytkům zemědělských ploch. Převážná většina záborů pro hornickou činnost je ale pouze dočasná, neboť rekultivace navrací po určitém čase zpět novou krajinu.

V některých oblastech se po zemědělských rekultivacích začíná prosazovat i pěstování energetických a technických plodin jako alternativní zemědělské produkce. (8)

4.2. Průmysl

Oblast Bílinska je dnes průmyslově velmi rozvinutá. Je to dáno především vazbou na těžební průmysl místního dolu, ale také zde působí několik podniků, které zde nebyly vystavěny v souvislosti s rozvíjející se těžbou hnědého uhlí.

První podniky vznikaly až kolem roku 1800 a jejich zájmem byla právě těžba hnědého uhlí. Tyto uhelné dobývky jsou v historických pramenech pojmenovány jako Carolina (důl v Bílině, později Ruday I) a důl Josefi (později Ruday II).

K vlastnímu rozmachu těžebního průmyslu došlo až po roce 1850, kdy vzniklo na území Bílinska několik hlubinných hnědouhelných dolů. Mezi nejvýznamnějšími byly např.: Emeran I (rok založení: 1860, oblast: Břežánky), Frieda (1870, Bílina), Král Albert I (1873, Braňany), Valerie (1898, Chotějovice), Adéla (1907, Břežánky) a mnoho dalších (Luxa, 1997). V Bílinské oblasti se také dříve těžil kamenec (podobně jako u Jirkova).

Dnes jsou největším průmyslovým podnikem na Bílinsku Doly Bílina, spadající pod Severočeské doly a.s. (SD a.s.), kdy vlastníkem je ČEZ a.s. Doly Bílina vytváří v současné době kolem 2000 pracovních míst.

Mezi další podniky působící na Bílinsku, jejichž činnost souvisí s těžbou hnědého uhlí, patří dále SD – Autodoprava, SD - 1. Strojírenská, bezpečnostní služba IBIS a zejména elektrárna Ledvice, spadající pod ČEZ a.s., která je odběratelem zdejšího uhlí.

Dalším velkým podnikem, který s těžbou hnědého uhlí nemá nic společného, je AGC v Chudeřicích, patřící ke sklářskému gigantu AGC Glass. AGC vytváří na Bílinsku také několik stovek pracovních míst, jeho produktem je výroba plochého skla.

Na okraji Bílinska, v Hostomicích, je cihelna rakouské společnosti Wienerberger, jejíž součástí je i blízký lom, kde se těží cihlářské jíly, v současné době je však cihelna mimo provoz, je tzv. zakonzervována. V Duchcově pak působí keramické závody s „manufakturní“ výrobou - Royal Dux Bohemia, které vyrábějí keramické sošky, ozdoby a jiné dekorativní předměty.

Po roce 1989 dochází na Bílinsku a Duchcovsku k trvalému úbytku zaměstnanců v průmyslové sféře. Jednak to souvisí se zánikem několika tradičních podniků, např. sklárny v Duchcově, nebo firmy Drutep v Oseku a dále je příčinou také velké propouštění v důsledku „intenzifikace“ výrob ve většině podniků v tomto regionu.

Tak např. Doly Bílina zaměstnávaly ještě v roce 1994 kolem 4200 lidí (16), v roce 2002 se počet zaměstnanců snížil na pouhých 2000. Příčinou je jednak vznik dceřiných společností jako např. SD – Autodoprava, SD - 1. Strojírenská, které postupně převzaly část dřívějších zaměstnanců dolů pod svou správu a dále pak postupný nárůst produktivity práce.

Okres Teplice, na jehož území se nachází i většina území Bílinska, má dnes téměř nejvyšší procento nezaměstnanosti, ze všech okresů České republiky.

4.3. Doprava

Doprava v oblasti Bílinska a blízkého okolí se začíná rozvíjet především od poloviny 16. století. Souvisí to zejména s rozvíjející se těžbou cínu a stříbra v horských

oblastech Teplicka. Jsou budovány nové stezky. Nejdůležitější je spojení Teplic přes Krupku do Saska a z Duchcova přes Mikulov do saského Freibergu.

Skutečný rozvoj dopravy je však datován až v polovině 19. století, kdy je město Teplice spojeno železnici s Ústím nad Labem v roce 1858. V důsledku tohoto spojení se doprava uhlí a průmyslových výrobků zlevnila, což zpětně působilo na dynamiku celé oblasti a vzniku nových odvětví - strojírný, spotřební průmysl aj. (1)

4.4. Obyvatelstvo a osídlení oblasti

4.4.1. Stručná historie přílivu obyvatelstva a rozšiřování sídel

Slovanská kolonizace probíhající z vnitra Čech navazuje na vrstvu staršího osídlení, kterou překrývá a „vstřebává“. Převážně nížinné polohy osidluje kmen Lemuzů, který zakládá kmenové hradiště v Zabušanech.

Rozhodující vývojová osa probíhá podél úpatí Krušných hor. Kolem léčivých pramenů se v ní formuje významné středisko Teplice. Druhé středisko osídlení se utváří v prostoru Oseka, kolem cisterciáckého kláštera (založený koncem 12. století).

Druhá kolonizace přivádí převážně německé osídlence a jejím následkem je plošné rozšiřování sídelní struktury. V důsledku rozvoje těžby jsou osidlovány i horské části území. Centrální část (Bílinsko, Teplice) se orientuje na zemědělství a lázeňství. Ke konci 16. století se zvyšuje hustota zalidnění, která je odhadována na 30 obyvatel na km². Po bitvě na Bílé hoře je území v regresi, hustota zalidnění klesá.

Oživení nastává koncem 17. století zakládáním nejstarších manufaktur v Čechách. Od začátku 18. století pak dochází k oživení lázeňství v Teplicích a Bílině. Ke konci století zalidnění překračuje 50 obyvatel na km².

V první polovině 19. století začíná první fáze industrializace, vznikají textilní a sklářské továrny. Sídelní struktura je ve znamení celoplošného růstu a jejího „zahušťování“, zejména v centrální části. Teplice a Duchcov se stávají centry stěhování, Bílinsko je důležitou zemědělskou oblastí.

Skutečný „populační boom“ souvisí až s masovou těžbou hnědého uhlí. V letech 1850 – 1869 se počet obyvatel na území Teplicka, ročně zvyšuje v průměru o

2,6 % a následujícím desetiletí dokonce o více než 4%. Tato dynamika nemá v Podkrušnohoří obdoby (viz. Tab.4.2).

Zatímco ještě v polovině 19. století byla Bílina a Teplice srovnatelně velká centra osídlení, od roku 1880 dochází k výrazné diferenciaci. Teplice převyšují ostatní sídla již trojnásobně.

Hustota zalidnění již v roce 1880 dosáhla v této oblasti hranice 200 obyvatel na km² a za dalších třicet let se zdvojnásobila. Teplicko (včetně Bílinska) náleželo v té době k nejhustěji osídleným oblastem nejen Podkrušnohoří, ale celých Čech (viz.Tab.4.1).

Populační vývoj se na přelomu století zklidňuje, přesto dané tendence setrvačně přetrvávají až do 2. světové války. Pokračuje koncentrace obyvatel do městských jader, zejména do teplické aglomerace (87 tisíc obyvatel v roce 1930).

Poválečné události zcela modifikují sociální a demografické tendence – je zastaven kontinuální přirozený populační vývoj. Sídlní struktura je narušena (objevují se „trhliny“) a vývoj je ve znamení regrese.

Po poválečném populačním poklesu, který byl jeden z nejvýraznějších v rámci celé republiky, sledujeme minimální přírůstky v počtu obyvatel v letech 1950 – 1970 (pouze 0,2% - nejnižší v rámci Podkrušnohoří) a posléze nastává populační úbytek. Hustota zalidnění stagnuje okolo hodnoty 280 obyvatel na km². Populační růst je soustředěn do samotných Teplic (zatímco aglomerovaná sídla výrazně ztrácí) a do Bíliny, která se dostává početně na předválečnou úroveň. (1)

Typický je také nízký počet starousedlíků v sídlech pod Krušnými horami. Dříve tato pánevní oblast nabízela tisíce pracovních příležitostí zejména pro muže z celých Čech (horníky, skláře). Kvůli obrovským přistěhovaleckým vlnám do této oblasti, se tak zcela narušil poměr starousedlíků a přistěhovalců, kterých bylo čím dál více.

4.4.2. Oblast Bílinska jako mikroregion - Pánev

Mikroregion je plošně největším v rámci teplického okresu – 203 km². Od poloviny minulého století sledujeme dynamický rozvoj mikroregionu, který vrcholí rokem 1910 (vzestup hustoty zalidnění z 90 na 420 obyvatel na km²), následuje stagnace a poválečný pokles – hustota okolo 270 obyvatel na km².

Ze všech teplických mikroregionů (Krušnohoří, Teplická aglomerace, Pánev, Středohoří) je tento nejméně homogenní. Díky poloze v systému osídlení a zejména vzhledem k ekonomickým činnostem (povrchová těžba hnědého uhlí) sledujeme velmi diferenciovaný vývoj. Platí to zejména pro oblast Bíliny a jejího zázemí.

Vlastní obec Bílina, jako jediná obec na Teplicku, dosahuje svého „maxima“ až po druhé světové válce (již v roce 1970 je překročen početní stav z roku 1930) a to **převážně na úkor likvidovaných sídel v zázemí** (Jenišův Újezd, Chudeřice a částečně Hrdlovka). Druhou největší obcí je Duchcov, jehož vývojové tendence jsou analogické s mikroregionem. Maxima je dosaženo v roce 1930 (13,7 tis.). Po poválečném poklesu sledujeme „vzednutí“ na 10 tis. obyvatel v roce 1970 a posléze již trvalý pokles na současných 9 tisíc. (1)

4.4.3. Dva mezníky, které přispěly k likvidaci sídel na území Bílinska

Prvním mezníkem byla druhá světová válka, zejména její důsledky. Po skončení války byly odsunuty z oblasti Sudet statisíce Němců, kteří v některých obcích na Bílinsku naprosto dominovali (viz. Tab.4.4). Například v později zaniklé obci Radovesice žilo v roce 1938 z celkového počtu 1053 obyvatel 877 Němců a pouze 176 Čechů. (7)

Další obrovské narušení zdejšího osídlení přineslo povrchové dolování hnědého uhlí, při kterém bylo v oblasti Bílinska zrušeno 13 obcí (viz. Kapitola č. 5 Těžbou zlikvidovaná sídla, nebo jejich části).

Podle předešlých způsobů zániků lze sídla rozdělit do dvou kategorií: sídla zaniklá likvidací a sídla zaniklá neosídlením. (1)

4.4.4. Sídla zaniklá likvidací

Následkem ekonomických činností bylo na území pohraničních okresů Ústeckého kraje po roce 1945 zlikvidováno 99 sídel, z nichž většina měla statut administrativní obce. Sídla byla likvidována v časovém horizontu 35 let. První sídla zanikla na Chomutovsku v roce 1955, poslední likvidovanou obcí zůstaly Libkovice v roce 1990. Největší

likvidovanou obcí byl „Starý Most“, kde žilo před válkou 30 tisíc osob, v oblasti Bílinska byla největší zlikvidovanou obcí Hrdlovka, kde žilo před likvidací 5400 obyvatel. (1)

4.4.5. Sídla zaniklá následkem neosídlení

Tento typ představují převážně malá sídla lokalizovaná v málo exponovaných polohách. Po odsunu německého obyvatelstva přestávala řádně plnit svou funkci: buď záhy přestala existovat, nebo zanikla v delším časovém horizontu. Významnou pozitivní roli zde sehrálo chalupaření, které se stalo nositelem základní funkce mnohých vesnic, které tak unikly svému osudu.

Přesto na území pohraničních okresů zaniklo následkem neosídlení 111 sídel či lokalit bez trvale bydlícího obyvatelstva. Vymezeného území Bílinska se tento druh zániku obcí netýká. (1)

4.4.6. Dělnické vesnice

Tento zvláštní typ vesnic je charakteristický pro Podkrušnohorskou oblast. Jedná se o vesnice, kde obyvatelstvo není závislé na zemědělství či řemeslné výrobě, která byla dříve dominantní na venkově, ale lidé z těchto vesnic dojíždějí za prací do nedalekých továren a závodů. Pro vesnice je typický nižší počet starousedlíků, než v jiných oblastech Čech.

Dnes by se tyto vesnice daly přirovnat k tzv. „satelitním vesnicím“, které vznikají v blízkosti větších měst a jsou na těchto městech závislé z hlediska pracovních příležitostí.

	1850	1880	1910	1921	1930	1950	1970	1991	2001
<i>Teplice</i>	90	200	399	398	428	276	289	273	277
ČR	86	104	128	127	135	113	124	130	130

Tabulka 4.1 Vývoj hustoty zalidnění okr. Teplice v letech 1850 – 2001 (obyv. na km²), (1)

Město	1850	1880	1910	1921	1930	1950	1970	2001
Teplice	6,0	23,6	50,9	52,7	56,1	41,9	51,8	51,4
Bílina	4,3	7,3	14,2	14,4	16,6	11,9	16,2	16,0
Duchcov	1,4	7,7	13,2	13,4	13,7	8,7	10,0	8,8

Tabulka 4.2 Vývoj počtu obyvatel vybraných měst (v tis.), (1)

Obec	Výměra km ²	Populač. max. rok	Velikost maximální	Velikost současná	Hustota zalidnění
Bílina	32,4	1930	16586	15995	494
Duchcov	15,4	1930	13732	8847	574
Ledvice	5,0	1910	4466	542	108
Zabrušany	9,2	1930	3222	1105	119
Světec	12,3	1930	3380	946	77

Tabulka 4.3 Zákl. vývojové charakteristiky vybraných obcí oblasti Bílinska k r. 2001 (1)

Název obce (německý)	Celkový počet obyv.	Celkový poč. Němců	Celkový poč. Čechů	Podíl menšiny
Bílina (Bilin)	10 688	6115	4168	39,8%
Břežánky (Briesen)	2421	664	1750	27,7%
Radovesice (Radowesitz)	1053	877	176	16,0%
Duchcov (Dux)	13040	6504	6258	48,7%
Hrdlovka (Herrlich)	5357	1676	3562	31,1%
Ledvice (Ladowitz)	4458	1837	2516	41,0%
Braňany (Prohn)	1037	730	299	29,1%
Libkovic (Likwitz)	2314	848	1435	37,1%

Tabulka 4.4 Počet českých a německých obyvatel ve vybraných obcích Bílinska před rokem 1938 (1)

5. TĚŽBOU ZLIKVIDOVANÁ SÍDLA NEBO JEJICH ČÁSTI

Tato kapitola se zmiňuje o sídlech, či částech sídel, na území Bílinska, které musely ustoupit postupující těžbě hnědého uhlí (viz.Tab.5.1).

Břežánky – osada Adéla, Emeran

Převážně přízemní rodinné domky ve stáří 90 let, bez kanalizace, zaveden vodovod. Dřevěný kulturní dům a jeden obchod s potravinami.

Břežánky – Břešťany

Původně dvě samostatné obce, pozdější zástavbou došlo ke spojení. Obec se starou historií byla až do husitských dob součástí katolického Újezda, patřícího oseckému klášteru. Tehdy se rozdělila na Dolní Újezd – pozdější Břežánky a Horní Újezd – později Jenišův Újezd. V obci nebyl kostel ani farnost, pouze kapička se čtyřmi barokními soškami z roku 1658. Při potoce stálo několik rozlehlých dvorců. V obci působily dvě školy z r. 1896 s jednopatrovou kaplí s věžičkou, podobná kostelíčku a moderní škola z roku 1923.

V minulosti byla v obci porcelánka Nehse, keramička F. Wilhelm Müller a doly Emeran a Amalia III. V roce 1927 byl vybudován nový důl Masaryk. Po válce zde ještě byl provoz Severočeských keramických závodů Most. Novější zástavba v protáhlém tvaru podél Břežánského potoka měla předměstský ráz patrových řadových domků a vilek. V obci byly čtyři restaurace, 12 obchodů a provozoven služeb, kino, dům dětí a kulturní dům, do zrušení trati Duchcov – Most i nádraží. Před spojením s Břežánkami v roce 1924 měly dříve samostatné Břešťany 562 obyvatel.

Jenišův Újezd

První zmínka o vsi je z roku 1352, kdy byla zapsána v registrech papežských desátků. Do husitských válek dolní část držel teplický klášter, horní část patřila Pavlu Kaplíři ze Sulejovic, který ji v roce 1477 daroval oseckému klášteru. Po roce 1627 patřila celá obec oseckému panství. V polovině 16. století zde byly 22 usedlosti, o sto let později zde žilo 25 rodin. V roce 1742 byl postaven kostel sv. Bartoloměje a ves dostala vlastní duchovní správu.

V 19. století zde bylo již 75 domů se 367 obyvateli, obec měla vlastní školu, hostinec, vrchnostenský poplužní dvůr a mlýn. Počátkem 20. století se obec značně rozrostla, v roce 1921 zde bydlelo 1760 lidí. Pro posílení české menšiny bylo v roce 1934

otevřeno sokolské cvičiště a v roce 1936 česká měšťanská škola, do které docházely děti i z okolních obcí. Byla zde dále obecná a mateřská škola, dva hostince, tři prodejny a provozovna služeb, požární zbrojnice a objekty státního statku.

Liptice

První zmínka z roku 1209, kdy se Liptice uvádějí v majetku oseckého kláštera. Byly součástí valdštejnského panství a přiřčleněny k Duchcovu. Po roce 1850 patřily pod politickou správu duchcovského okresního úřadu. V obci byl poplužní vrchostenský dvůr s ovčínem, dále zde hospodařilo sedm sedláků. Obec byla převážně německá, koncem 19. století zde žilo jen šest českých rodin. Původně zemědělská obec se rozvojem dolování změnila na převážně hornickou. Za první republiky byl vybudován vodovod a zavedena elektřina. Z minulého století zde byla německá škola, až v roce 1931 byla zřízena česká dvoutřídká. Obec se dále nerozrostla. Od roku 1869 byla osadou Ledvic, osamostatnila se opět až v roce 1950. Jedinou stavební pozoruhodností byl kostel sv. Petra a Pavla s barokním průčelím, vytvořeným v roce 1727 O. Broggiem, se sochou sv. Antonína. V kostele byly umístěny pamětní desky dvou důlních katastrof na dolech Svěží štěstí a Pokrok.

Nový Dvůr

Statek, vzdálený 1 km od Liptic, v minulosti nepřetržitě v majetku oseckého kláštera. První zmínka je z roku 1340. V 16. – 17. století již byl dvůr dobře vybaven, s vysokým stavem dobytka. Byl zde obytný dům pro šafáře a čeled', koňské stáje a velký kravín, kolny pro vozy, sýpky na obilí a komory pro krmivo. Po válce byl v majetku MNV Hrdlovka a uživatelem byl Státní statek Lahošť, který objekt zanechal v neudržovaném stavu.

Doly v roce 1974 financovaly dokumentační práce pro Krajské středisko památkové péče v Ústí n. L. Šlo o čeledník z doby renesance, v r. 1791 barokizovaný, a empirový chlív s malou kolonií pro zemědělské dělníky.

Dřínek

Malá osada nedaleko Radovesic, kdysi patřila k tvrzi Hradiště. V obci se pěstovalo ovoce, lískové oříšky a vlašské ořechy na prodej. V obci bylo 12 usedlostí a kaplička. Za posledních sto let se osada nerozrostla, přibýlo jen několik malých stavení, jinak byla osada v zanedbaném stavu.

Hetov

Malá horská ves na okraji Středohoří, tvořících shluk malých stavení kolem hospodářského dvora. V obci byl hostinec, obchod a vesměs zachovalé domky. Na křižovatce silnic stála pseudogotická kaple se čtvercovou věžičkou, postavená v roce 1930. Řada staveb byla původně hrázděná. V 15. století příslušela obec ke hradu v Kostomlatech, v roce 1538 k lobkovickému panství a poté se vystřídalo několik dalších držitelů. V roce 1787, kdy ji od milešovského panství koupil Johann Nepomuk Hampel za 18 225 zlatých, zde bylo již 22 stavení, dvůr, ovčín, pivovárek a vinopalna. O sto let později se rozrostla na 35 domů. Ve 20. letech nový majitel rozšířil pivovar, zmodernizoval vinopalnu, postavil nové stodoly, ovčinec, chlévy a starou dřevěnou tvrz přestavěl na zámek. To bylo poslední světlé období Hetova, v pozdějších letech se už obec dále nerozvíjela.

Radovesice

Viz. Kapitola č. 7 Modelová obec Radovesice, vznik, vývoj, zánik, zobrazení na mapách

Lyskovice

Malá historicky bezvýznamná obec při silnici ze Světce na Radovesice, převážně obývaná zaměstnanci blízkých dolů a skláren, zčásti zemědělci. V obci byl hostinec, požární zbrojnice, kaplička a kromě hospodářských objektů jen obytné domky ve stáří od 40 do 150 let. Škola v obci nebyla.

Chotovenka

Druhá obec při silnici Světec-Radovesice, spádově patřící do Světce. Složení obyvatel podobné jako v Lyskovicích. V obci bylo 37 domů, kaplička a minimální občanská vybavenost (hostinec s veřejným telefonem a obchod). Nebyl zde vodovod, voda se brala z vlastních, nebo obecních studní. Obcí protékal Štrbický potok ústící do rybníčku.

Ledvice

Obec Ledvice, od roku 1898 městys, byla na město povýšena v roce 1911 a byl jí propůjčen městský znak. V roce 1939 měly Ledvice 3340 obyvatel. V obci byl kostel svaté Trojice z roku 1896, fara, sokolovna, nádraží. Průmysl reprezentovala továrna na technický porcelán (před likvidací přemístěna do moderních objektů v Lounech), keramička, cihelna, pekárna a sodovkárna. Velký objekt statku od 50. let převzal samostatný zemědělský

podnik Statky SHR, který obhospodařoval veškerý pozemkový fond v oblasti, převáděný ze záborů do užívání dolů.

V obci byly dvě školy, četné obchody a několik hostinců. Malá východní část obce byla zrušena již v letech 1905-1910 pro postup tehdejšího dolu Eleonora. Největší demolicí v šedesátých letech byla likvidace celé západní části a centra obce Ledvice, kterou prováděl důl Fučík pro uvolnění předpolí lomu v letech 1961-1965. Z tehdejšího města zbylo jen současné torzo s novější zástavbou.

Zrušeno bylo 221 objektů, z toho 205 obytných s 505 bytovými jednotkami. V zachované tzv. nové části nyní bydlí jen 600 obyvatel. Zůstala zde nejnutnější občanská vybavenost - budova obecního úřadu, kulturní dům s kinem, restaurace a prodejna. Zbytek obce je spojen jedinou silniční komunikací do Chotějovic, do Duchcova byla zřízena pouze cesta pro pěší.

Narušeno postupem	Sídlo (obec)	Rok likvidace	Počet obyvatel	Počet byt. jedn.
VMG (Velkolom Maxim Gorkij)	Břežánky, osada	1964 - 1965	292	93
	Emeran, Adéla			
	Břežánky – Břešťany	1967 - 1970	1864	700
	Jenišův Újezd	1974 - 1975	1200	400
	Liptice	1975	410	147
	Nový Dvůr	1983	26	8
Radovesická výsypka	Dřínek	1966 - 1967	90	24
	Hetov	1967 - 1968	99	34
	Lyskovice	1970	150	42
	Radovesice	1970 - 1971	750	210
	Chotovenka	1985	210	65

Tabulka 5.1 Zrušená sídla v oblasti Bílinska v letech 1964 – 1985 (4)

V první polovině století byly zrušeny a přemístěny ještě dvě obce. Důl Valerie zrušil staré **Chotějovice** (přemístěny a značně rozšířeny v dnešní zástavbě) a **nejstarší demolicí bylo přemístění Zabušan dolem Heřman v letech 1906-1910** a likvidace malé

části Ledvic. **Likvidace obce Zabrušany představuje první zásah tohoto druhu, jaký byl v revíru proveden.**

Problém likvidace zde však byl vyřešen poměrně citlivě. Bylo zbouráno 65 domů, kostel, škola, dvůr a myslivna, zlikvidován hřbitov a všechno znovu postaveno blíž k obci Vsechlapy, tam, kde obec stojí dodnes. Znovu byl i vybudován kostel v jeho původní podobě. (4)

Kromě těchto sídel byly po druhé světové válce až do sedmdesátých let likvidovány již jen části obcí pro uvolnění postupu tehdejších lomů Jirásek, Fučík a Dukla.

Důl Dukla již v 50. letech „likvidoval“ v Košťanech před svým postupem domky v severní části obce a při silnici na Mstišov, včetně severní části náměstí. Počátkem 60. let pak pro postup lomu Otakar bylo zbouráno několik obytných domů na Koněvově ulici a zrušeny průmyslové objekty šamotky, vlastní dílny a nádraží ČSD. Na severovýchodní straně si postup lomu Otakar vyžádal demolici několika domků v části obce Verneřice, přiléhající k městu Hrob.

Větším zásahem byla také likvidace 150 jednotek v jižní části obce Pozorka v sesuvovém pásmu lomu Liebig. Koncem 50. let bylo ještě zbouráno několik domků na okraji obce Oldřichov při otvírce lomu Barbora.

Důl Jirásek likvidoval v roce 1955 při otvírce lomu Světecké pole několik rodinných domků v obci Světec a přemístil místní hřbitov. Rok předtím byl při otvírce lomu Eleonora zbourán objekt ledvické cihelny a při otvírce lomu Jarmila v r. 1959 cihelna v Lyskovicích.

Pro všechny obyvatele z likvidovaných obcí a jednotlivých domků bylo zajištěno náhradní bydlení ve státní bytové výstavbě. Většinou se lidé stěhovali do Teplic, Duchcova, Oseka a největší část do Bíliny. V sídlišti Za Chlumem v Bílině je několik velkých bloků obydleno někdejšími obyvateli Brežánek a Jenišova Újezda. Většinou byli lidé tehdy spokojeni s přechodem do vybavených moderních bytů. Starší lidé, zvyklí na venkovský životní standard, si v mnoha případech opatřili nové bydlení zakoupení rodinných domků nebo novou výstavbou.

Za všechna poválečná léta bylo přemístěno v celé oblasti více než 8000 obyvatel a zrušeno na 2200 bytových jednotek téměř v patnácti stech domech. (4)

5.1.1. Tři sídla, trojí zvláštní osud – Hrdlovka, Libkovice, Most

V předchozí části jsou zmiňována všechna sídla, na jejichž likvidaci se podílela přímo těžba hnědého uhlí. K vymezené oblasti Bílinska však částečně patří ještě další dvě zlikvidovaná sídla v přilehlých oblastech - Hrdlovka (Duchcovsko) a Libkovice (okres Most). Tato sídla byla zlikvidována z preventivních důvodů, neboť byla silně poddolována hlubinnou těžbou. Přímou se tak na jejich likvidaci podílely hlubinné doly Alexander (Hrdlovka) a důl Kohinoor (součást Dolů Vítězného února Záluží) v Mariánských Radčicích. Později by však obec Hrdlovka byla stejně zlikvidována postupem lomu Bílina, zbytkům obce Libkovice se postup povrchového lomu podle předpokladů ukončení těžby v roce 2030 - 2035 vyhne.

Hrdlovka

Náležela k významným lokalitám s kontinuálním osídlením – prvně je připomínaná již v roce 1203. V minulosti zde existovalo několik hlubinných dolů (Nelson III, Alexander).

Hrdlovka se stala **největší likvidovanou obcí Teplicka** (v roce 1930 měla přes 5000 obyvatel). Její osud „zpečetila“ výstavba velkolomu Maxim Gorkij v roce 1978. (1) Dnes je území tohoto sídla přesypáno vnější výsypkou Pokrok lomu Bílina, lokalizaci tohoto sídla ukazuje kapitola č. 6. Změny na mapových dílech na území Bílinska.

Libkovice (okres Most)

Větší obec - ještě v roce 1950 měla přes 2 tisíce obyvatel. Byla zrušena dolem Vítězného února v Záluží v roce 1990. (1) V průběhu likvidace obce byly uspořádány rozsáhlé protesty a nepokoje, za uchování této obce. Hnutí Duha prosadilo, aby byl v obci zachován alespoň novorenesanční kostel sv. Michala, což se podařilo a díky získané dotaci byla rekonstruována jeho střecha. Dnes je střecha zničena a zbytky trosek tohoto kostela jsou němým svědkem situace, kdy obec byla možná zbourána zbytečně.

Most (okres Most)

Nejznámější případ zlikvidovaného sídla v SHP (Severočeská hnědouhelná pánev) je „starý“ Most, ze kterého zůstal pouze královský hrad Hněvín ze 13. století a děkanský kostel Panny Marie z r. 1517 – 40, který byl přemístěn.

„Starý“ Most stejně jako mnoho desítek sídel před ním a po něm musel ustoupit hnědému uhlí, konkrétně v důsledku těžby dolem Ležáky, v roce 1966. Přitom ještě v roce 1930 mělo toto město 28 873 obyvatel. (1) „Starý Most“ sice byl zlikvidován, ale jako náhrada bylo postaveno zcela nové město – dnešní Most.

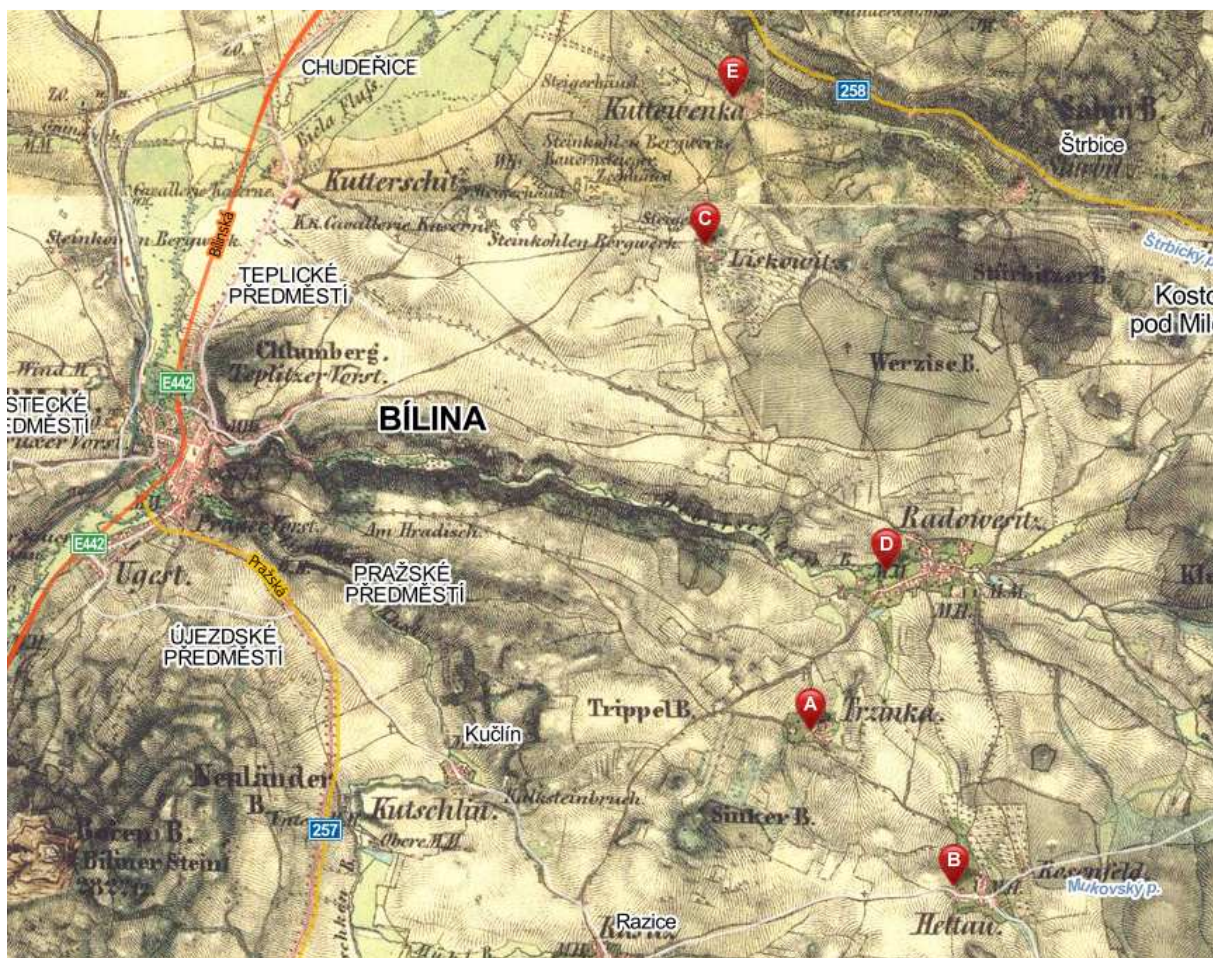
6. ZMĚNY NA MAPOVÝCH DÍLECH NA ÚZEMÍ BÍLINSKA

Tato kapitola zachycuje změny na mapových dílech Bílinska, které se odehrály v této oblasti za posledních cca 150 let. Příčina těchto změn byla již podrobně popsána v předchozích kapitolách této práce, stejně tak byly popsány zejména těžbou zlikvidované obce, které na dnešních mapách již nenajdeme. Cílem této kapitoly je porovnat změny na mapách, několika mapových děl, stejného území – Bílinska, v různém časovém období.

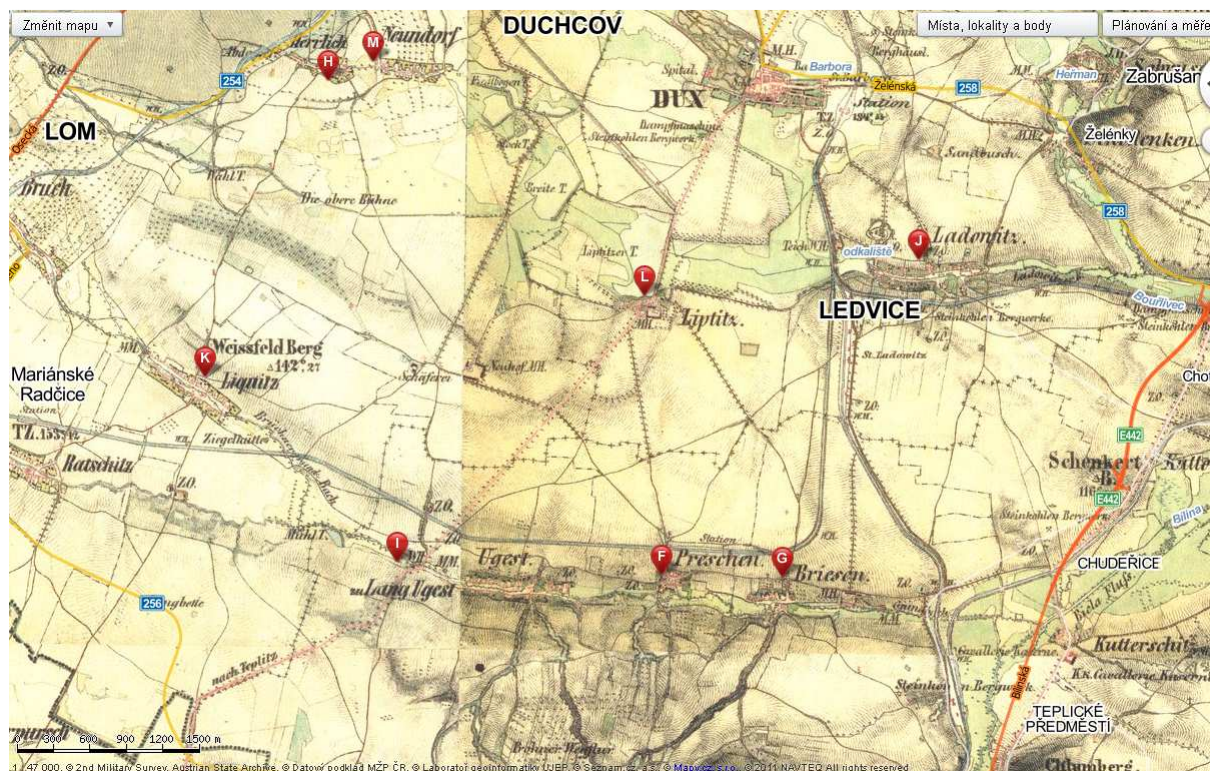
Obr. 6.1 Bílinsko v letech 1807 – 1869 (II. Vojenské mapování), (15)

A – Trzinka (Dřínek)	H – Herrlich (Hrdlovka)
B – Hettau (Hetov)	I – Lang Ugest (Jenišov Újezd)
C – Liskowitz (Lyskovice)	J – Ladowitz (Ledvice)
D – Radovesitz (Radovesice)	K – Liquitz (Libkovice)
E – Kuttowenka (Chotovenka)	L – Liptitz (Liptice)
F – Preschen (Břešťany)	M – Neundorf (Nový Dvůr)
G – Briesen (Břežánky)	

Obr. 6.2 Bílinsko v letech 1807 – 1869 (II. Vojenské mapování), část Radovesická výsypka (15)

- A – Trzinka (Dřínek)
- B – Hettau (Hetov)
- C – Liskowitz (Lyskovice)
- D – Radovesitz (Radovesice)
- E – Kuttowenka (Chotovenka)

Obr. 6.3 Bílinsko v letech 1807 – 1869 (II. Vojenské mapování), část lom Bílina (15)

F – Preschen (Břešťany)

J – Ladowitz (Ledvice)

G – Briesen (Břežánky)

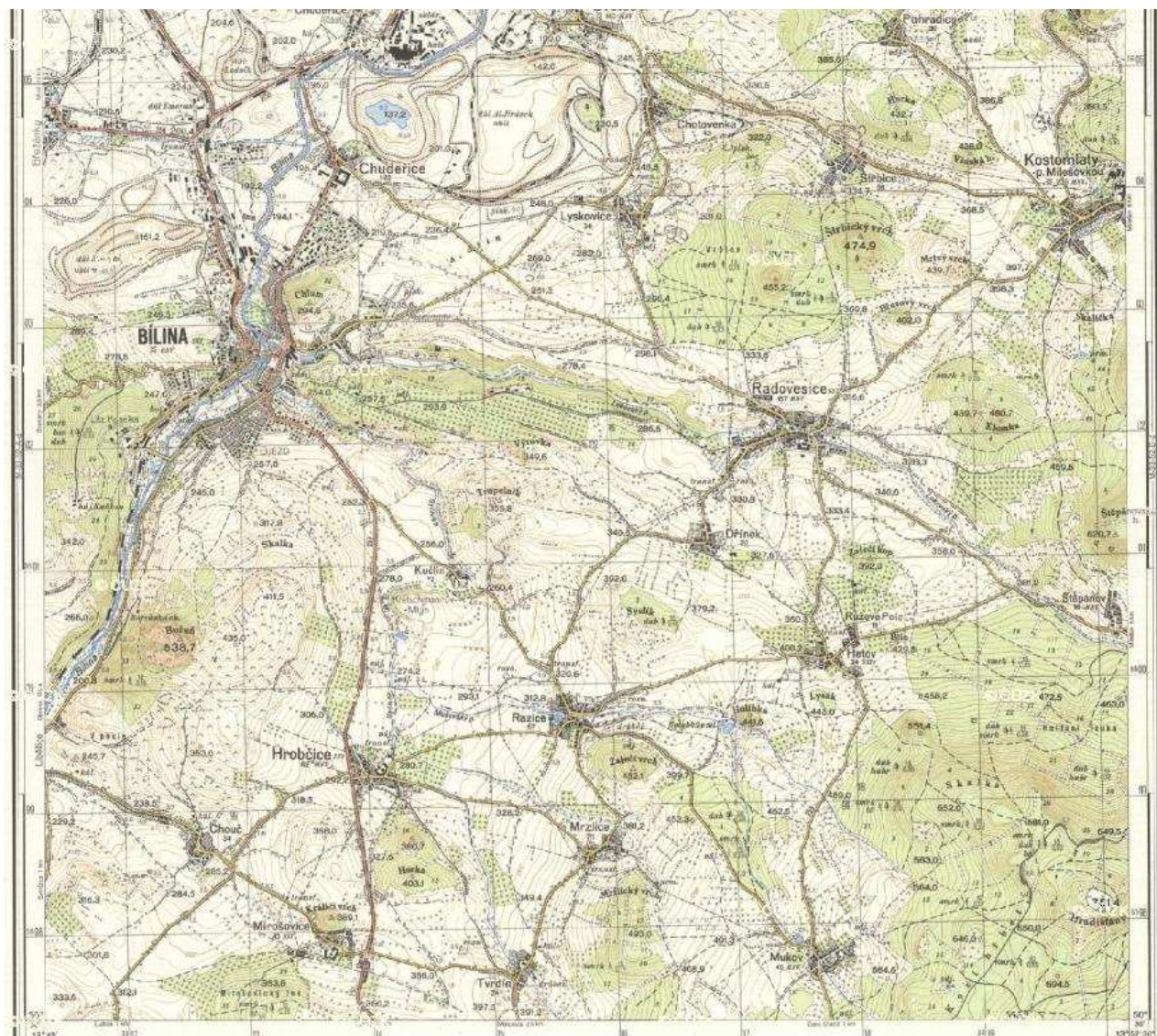
K – Liquitz (Libkovice)

H – Herrlich (Hrdlovka)

L – Liptitz (Liptice)

I – Lang Ugest (Jenišov Újezd)

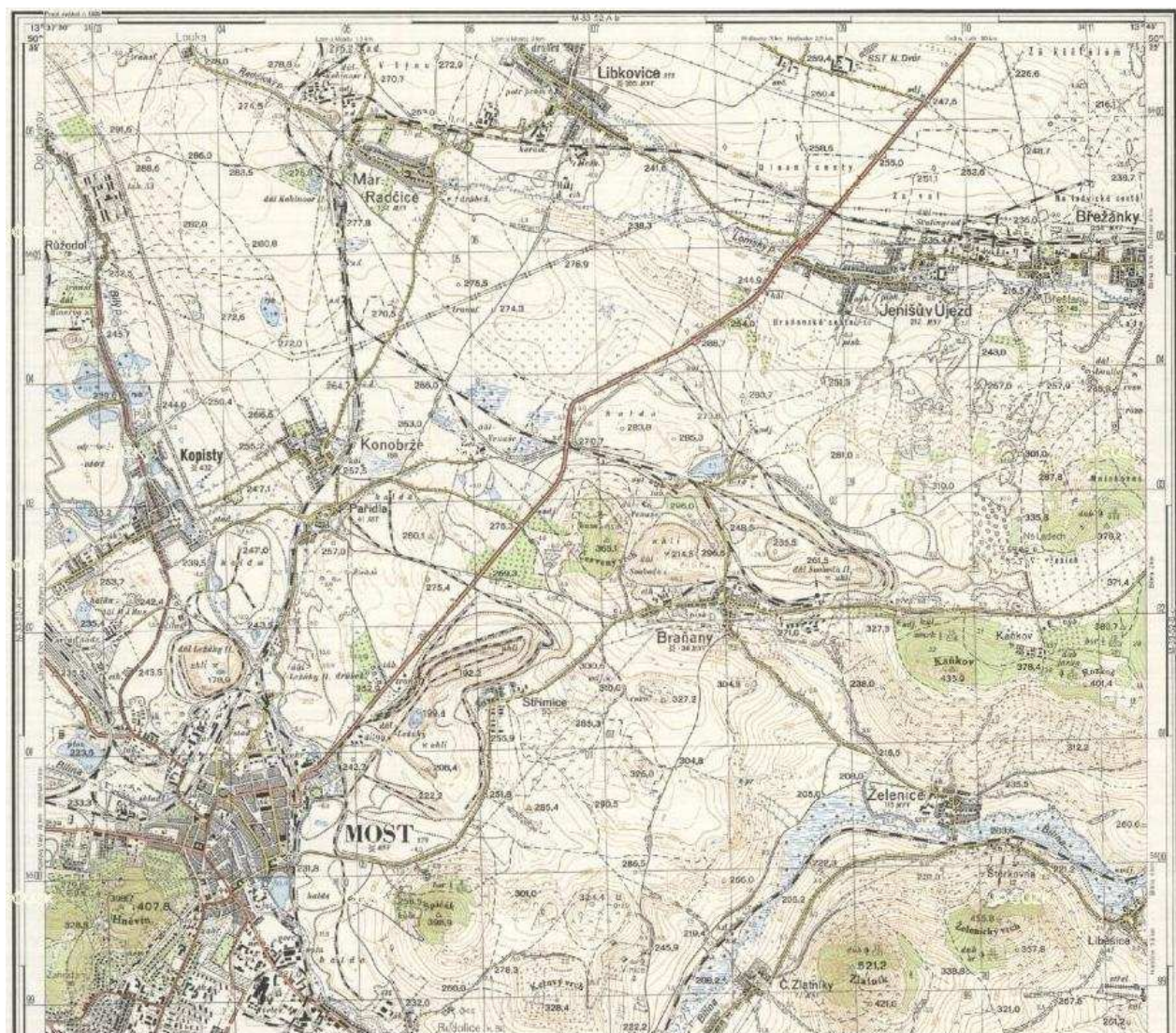
M – Neundorf (Nový Dvůr)

Obr. 6.4 Bílinsko v roce 1952, topografické mapování (Bílinsko, východ a jihovýchod), (12)

Na mapě jsou zobrazeny, dnes již zaniklé obce:

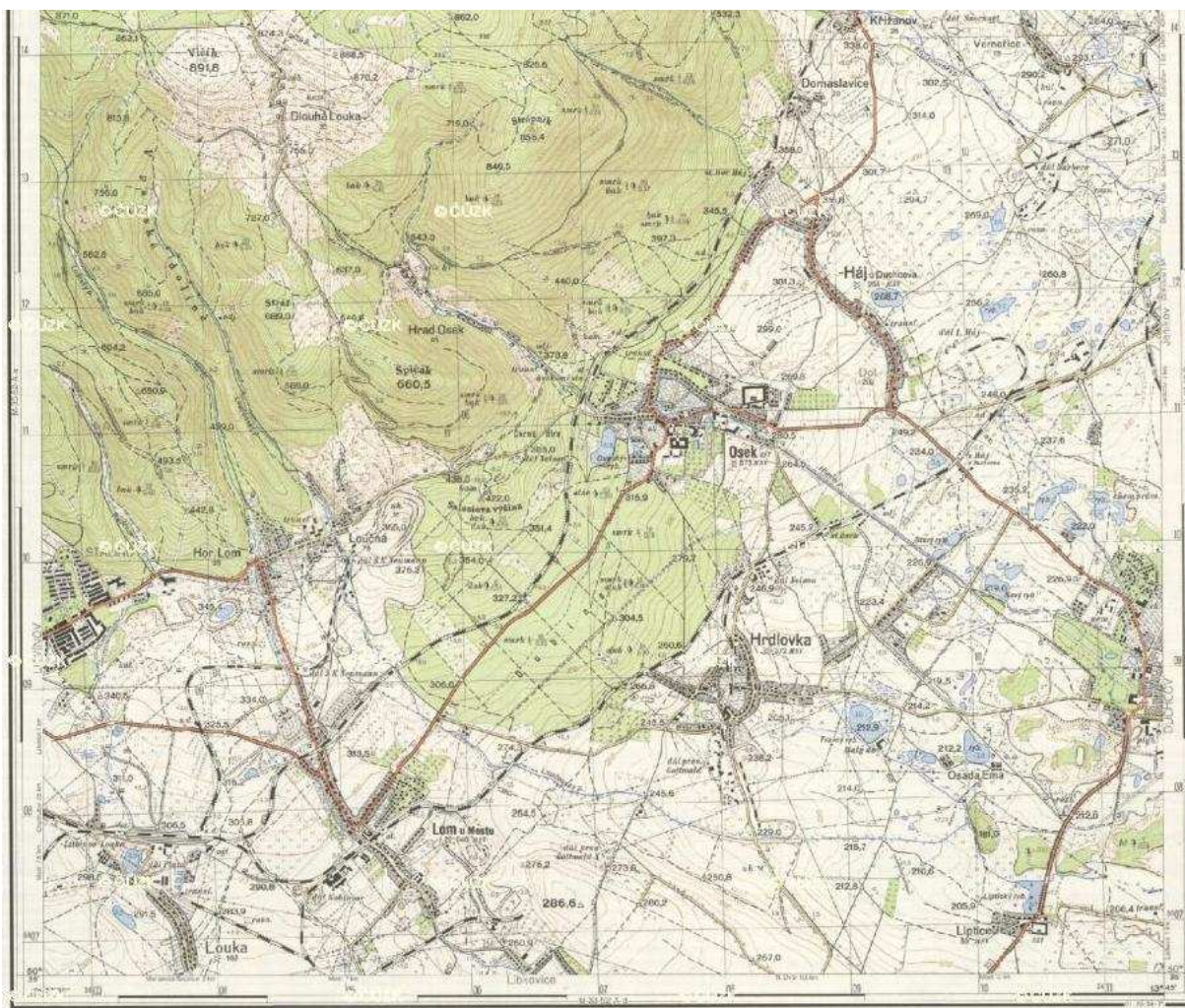
- Dříněk
- Hetov
- Lyskovice
- Radovesice
- Chotovenka

Obr. 6.5 Bílinsko v roce 1952, topografické mapování (Bílinsko, západ a jihozápad), (12)

Na mapě jsou zobrazeny, dnes již zaniklé obce:

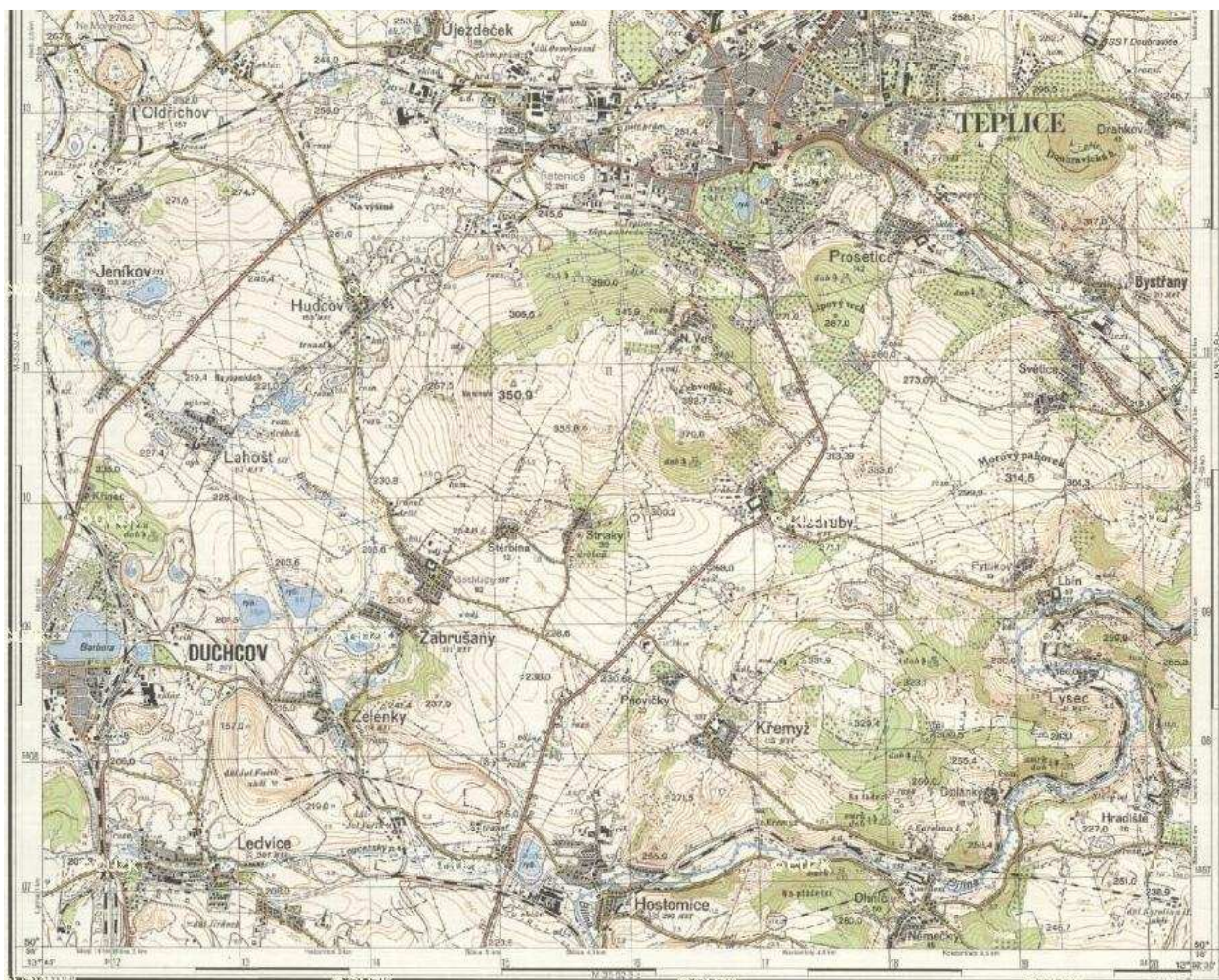
- Břešťany
- Břežánky
- Jenišův Újezd
- Libkovice

Obr. 6.6 Bílinsko v roce 1952, topografické mapování (Bílinsko, sever a severozápad), (12)

Na mapě jsou zobrazeny, dnes již zaniklé obce:

- Hrdlovka
- Liptice
- Nový Dvůr (na mapě není zobrazen)

Obr. 6.7 Bílinsko v roce 1952, topografické mapování (Bílinsko, sever a severovýchod), (12)

Na mapě jsou zobrazeny, dnes již zaniklé obce:

- Ledvice (v r. 1961-1965 zrušena velká část obce)

Obr. 6.8 Mapa Bílinska v současné době, s vyznačením zaniklých obcí v mapě (15)

A – Dřínek

B – Hetov

C – Lyskovice

D – Radovesice

E – Chotovenka

F – Břešťany

G – Břežánky

H – Hrdlovka

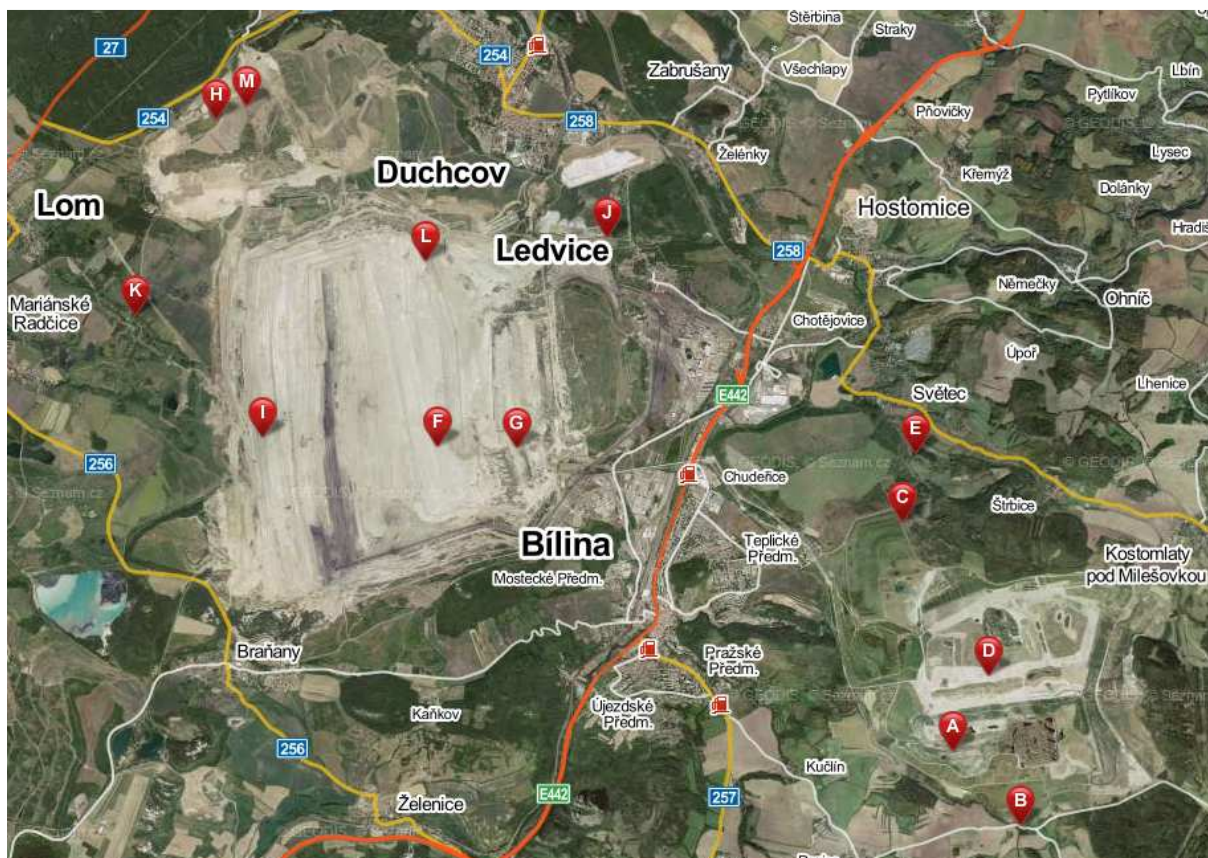
I – Jenišův Újezd

J – Ledvice

K - Libkovice

L – Liptice

M – Nový Dvůr

Obr. 6.9 Ortofotomapa Bílinska v současné době, s vyznačením zaniklých obcí v mapě (15)

A – Dřínek

B – Hetov

C – Lyskovice

D – Radovesice

E – Chotovenka

F – Břešťany

G – Břežánky

H – Hrdlovka

I – Jenišův Újezd

J – Ledvice

K - Libkovice

L – Liptice

M – Nový Dvůr

7. MODELOVÁ OBEC RADOVESICE, VZNIK, VÝVOJ, ZÁNİK, ZOBRAZENÍ NA MAPÁCH

Tato kapitola je věnována obci Radovesice, která byla pro tuto práci vybrána jako ukázková obec ve vztahu změn této obce na mapových dílech, v různém časovém období. V předešlé kapitole, je tato obec lokalizována pod písmenem „D“.

Krátká historie obce

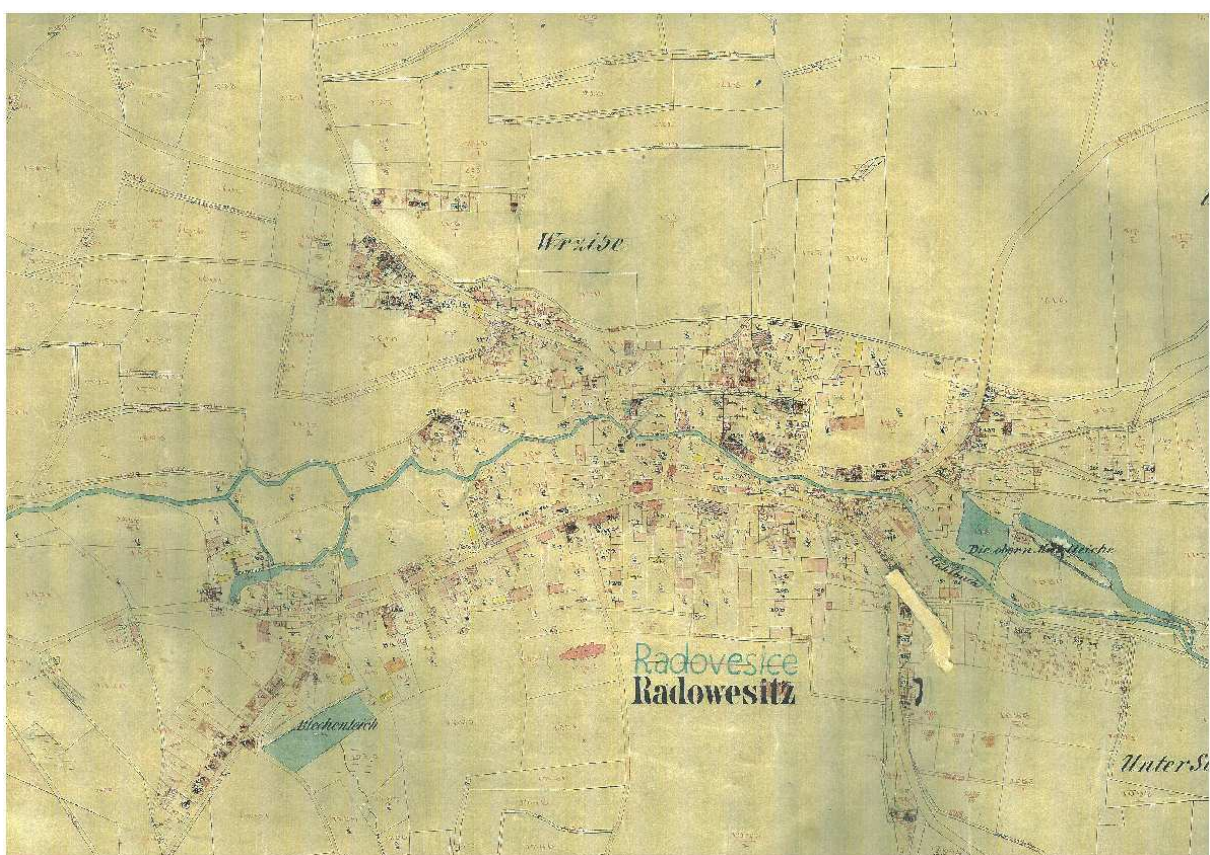
První zmínka je z roku 1254 v listině Přemysla Otakara II. pro osecký klášter, kde je uveden jakýsi Vít z Radovesic a v lounských listinách z let 1333 a 1349 je uvedeno jméno Konrád z Radovesic. V registrech papežských desátků ze 14. století se uvádí kostel v Radovesicích. V 15. století drželi Radovesice páni ze Všebořic jako léno hradů Oseka a Mostu. V roce 1470-1502 byly majetkem pánů z Koldic, potom až do roku 1848 jako součást panství bílinských Lobkoviců. Menší část patřila klášteru ve Světcí.

V roce 1885 měla obec již 99 domů a 580 obyvatel. V rozlehlé vsi se zachovalo několik historických staveb, především farní kostel Všech svatých v pseudorománském slohu z roku 1866, přestavěný v roce 1912. Fara z roku 1853 byla postavena v barokním slohu. V obci byly velké usedlosti s patrovými pseudorenesančními domy, rozlehlé dvorce s dřevěnými pavlačemi a hrázděnými stěnami. Ve vsi byla dále škola a školka, tři obchody, požární zbrojnice a objekty zemědělského družstva a lesní správy. (4)

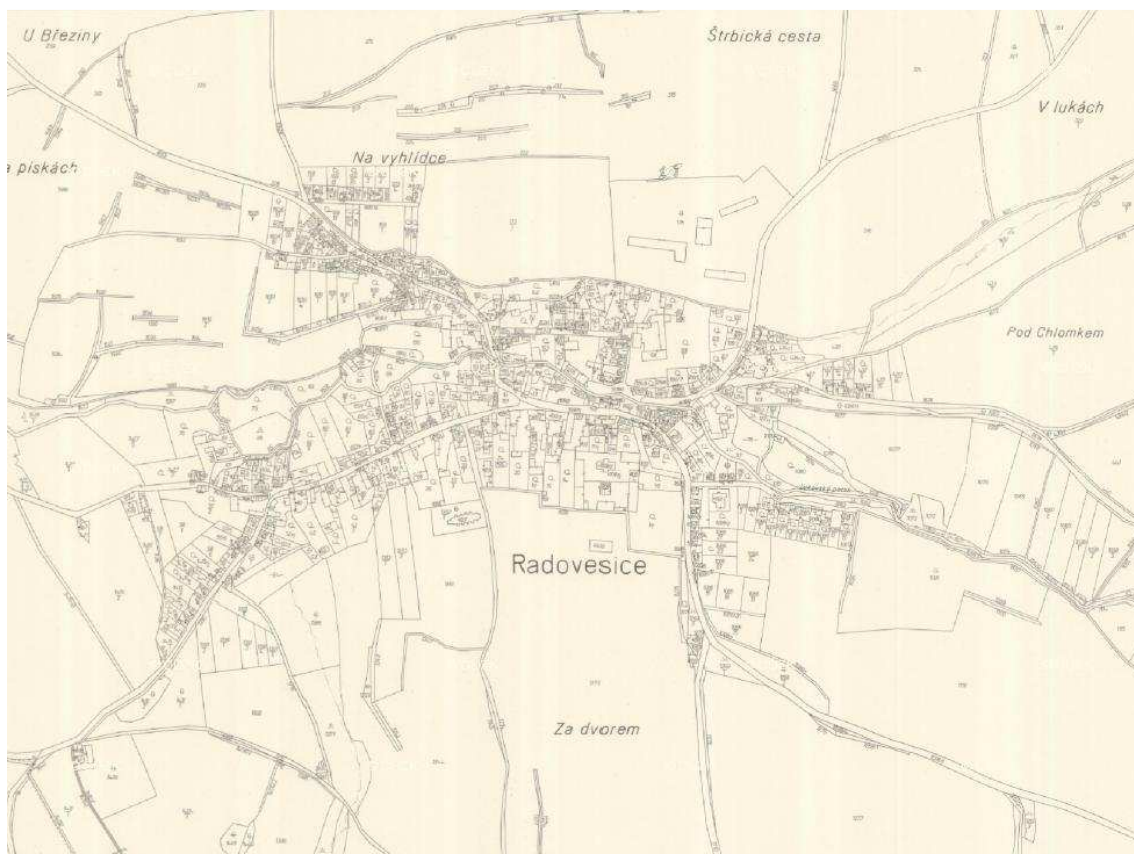
Radovesice byly, dá se říci křižovatkou, odkud vedly cesty do Kostomlat, Hetova, Dřínku, Lyskovic, Štěpánova a Štrbic. První zmínky o likvidaci obce jsou z počátku 60. let. Hrozba likvidace obce se potvrdila v listopadu roku 1964. Bylo naplánováno, že obyvatelé Radovesic budou přestěhováni na nově vybudované sídliště Za Chlumem v Bílině. Od roku 1964 následovalo postupné uzavření školy, uzavření silnic vedoucí do Radovesic a bourání jižní části Radovesic. Z rozhodnutí vlády tehdejší Československé socialistické republiky k 15. 2. 1971 přestaly Radovesice existovat. V místech, kde dřív ležely Radovesice, se nachází Radovesická výsypka. V době, kdy Radovesice ještě existovaly, byla jejich nadmořská výška kolem 300 m n.m.. Dnes nadmořská výška této oblasti je okolo 400 m n.m.. Sypání na Radovesickou výsypku bylo předčasně ukončeno v roce 2003. K předčasnému ukončení vedly ekonomické důvody. (17)

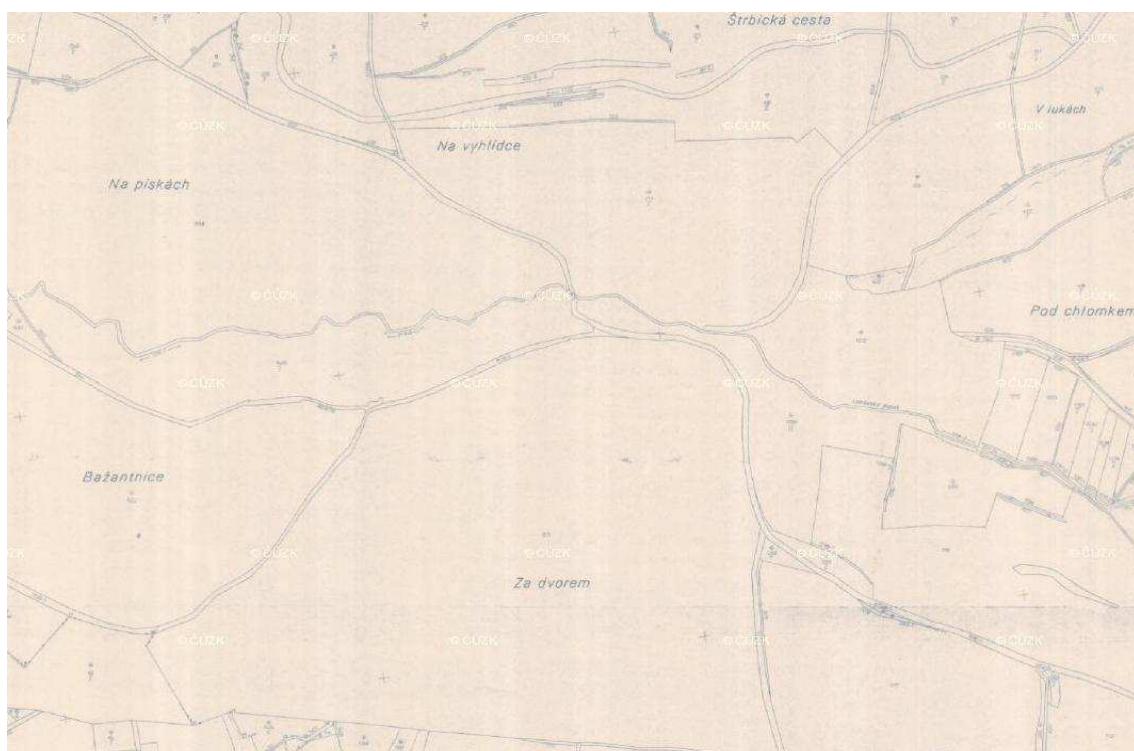
Obr. 7.1 Obec Radovesice - Povinný císařský otisk z roku 1843 (12)

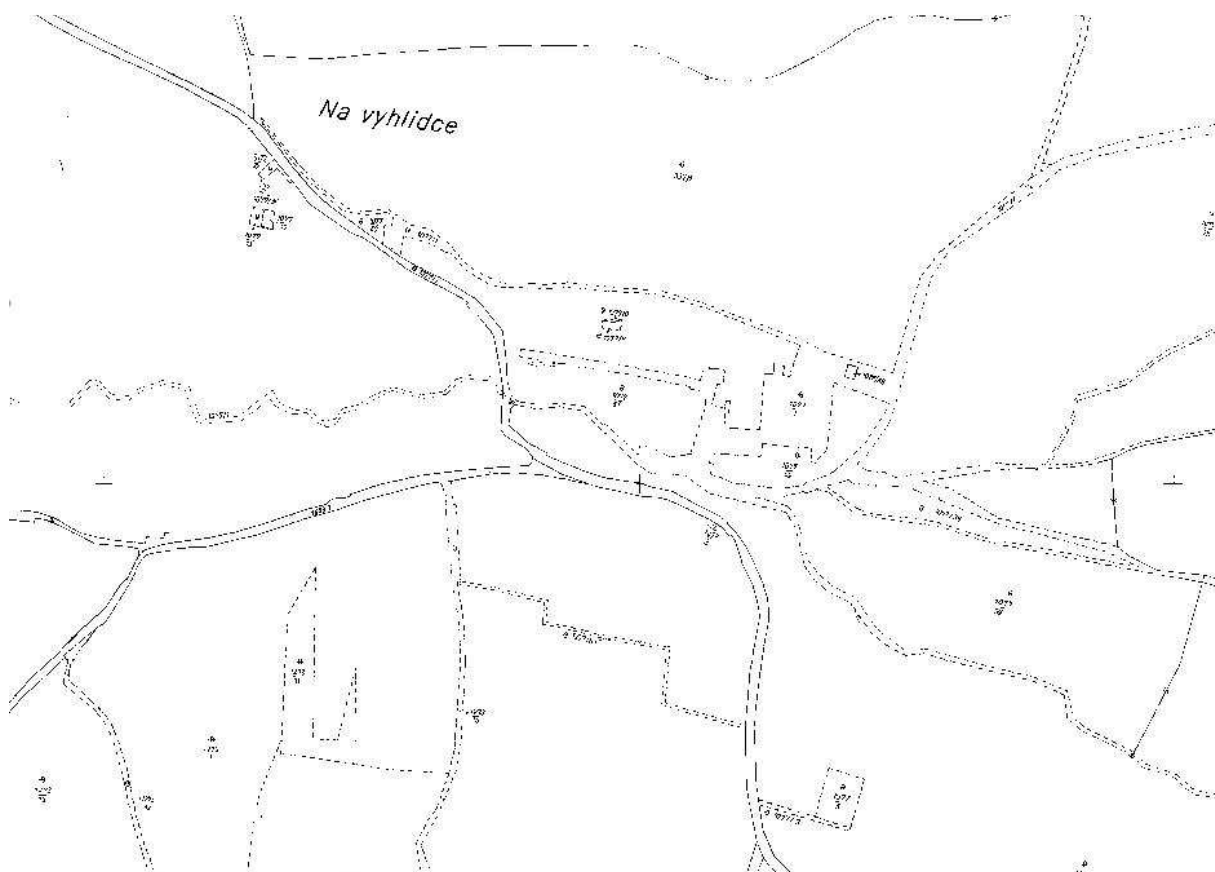
Obr. 7.2 Obec Radovesice – pozemkový katastr vedený do r. 1964 (14)

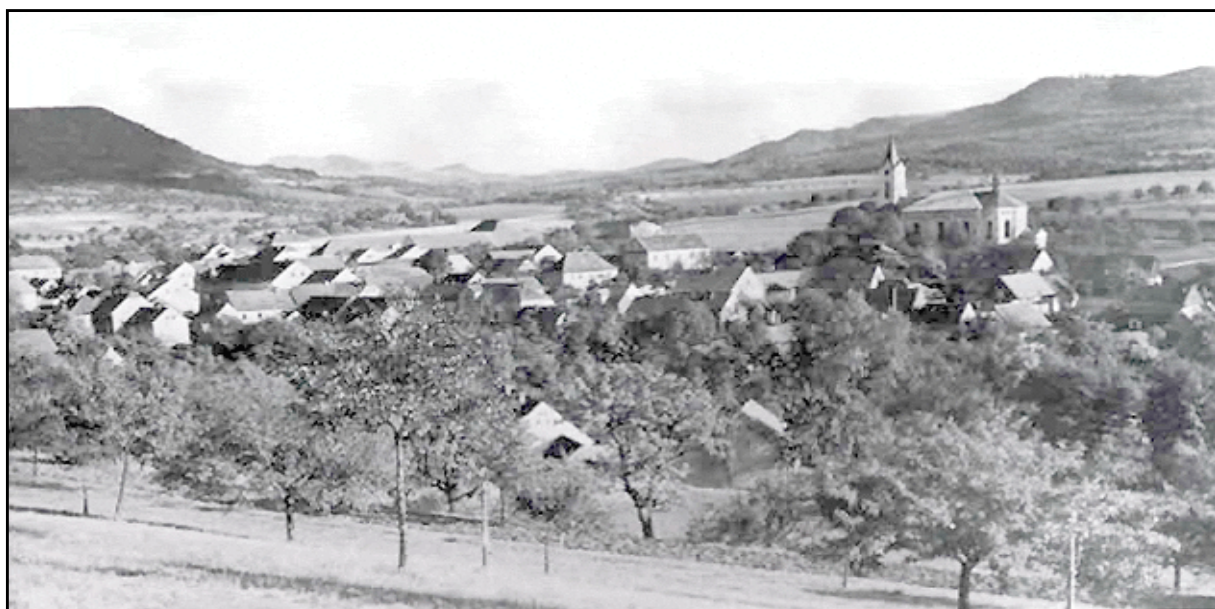
Obr. 7.3 Obec Radovesice – evidence nemovitostí r. 1968 (12)

Obr. 7.4 Obec Radovesice – evidence nemovitostí r. 1978 (12)

Obr. 7.5 Obec Radovesice – současná katastrální mapa obce r. 2013 (18)

Obr. 7.6 Obec Radovesice a okolí v r. 1945 (9)

Obr. 7.7 Pohled na Radovesickou výsypku v r. 1998, při okraji dnešní výsypky, stály zaniklé obce Dříněk a Hetov, v centrální části pak obec Radovesice (viz. Obr. 7.6), (9)

8. ZÁVĚR

Tato práce měla čtenáře seznámit se změnami na mapových dílech v okrese Teplice, konkrétně v oblasti Bílinska. Bílinsko je silně postiženo povrchovým dobýváním hnědého uhlí, kdy zdejší lom Bílina (velkolom Maxim Gorkij), přilehlé výsypky a navazující průmyslové podniky vytvořily na mapových dílech velké změny, většinou již nevratné.

S jistotou můžeme říci, že už se nikdy „neprojdeme“ po návsi některých obcí, jako například nejvíce zmiňovaných Radovesic, Liptic, nebo Hrdlovky, kdy všechny musely ustoupit i se svými domy a jejich obyvateli postupující těžbě hnědého uhlí. I proto vznikla tato bakalářská práce, jako nostalgické připomenutí toho, co navždy a nenávratně buď zčásti, nebo zcela úplně zmizelo z mapových děl oblasti Bílinska a co si lze dnes připomenout pouze z map a snímků archivních. I to byl nejtěžší úkol této práce a to z různých zdrojů porovnávat změny na mapách v různém časovém období, kdy se období nedalo určit předem, ale muselo být odvozeno od dostupných map k určitému datu, nebo časovému rozmezí.

Samostatnou vzpomínkou na zaniklé obce je pak internetový server www.zanikleobce.cz, který se podrobně věnuje několika desítkám zaniklých obcí, na území v ČR, včetně stručného popisu a dobových obrázků, zejména významných objektů v jednotlivých obcích.

Obyvatelé jednotlivých obcí, pamětníci, nebo rodáci určitě i dnes vzpomínají na zaniklé obce, ze kterých pocházeli. Ostatní, zejména později narození, pak mohou nahlédnout do této práce, kde se mohou seznámit s nejdůležitějšími zaniklými obcemi Bílinska ve stručné textové části. Nebo pak v kapitolách č. 7 a č. 8 nahlížet do přiložených mapových děl, v různém časovém období až do současné doby.

Doufám, že i tato práce přispěla k tomu, aby čtenářům ukázala, co všechno se může stát, když jsou nadřazeny ekonomické zájmy, nad vším ostatním.

9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- (1) Anděl, J. , Jeřábek, M. , Oršulák, T. (2004): Vývoj sídelní struktury a obyvatelstva pohraničních okresů Ústeckého kraje. Ústí nad Labem, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 229 s.
- (2) Bejček, V. , Šťastný K. (2000): Fauna Bílinska. Praha, Grada Publishing, 155 s.
- (3) Demek, J. (1988): Obecná geomorfologie. Praha, Academia, 480 s.
- (4) Luxa, J. a kol. (1997): Doly Bílina – Z historie hornictví k současnosti dolování na Bílinsku. Teplice, NIS, 223 s.
- (5) Vlček, V. a kol. (1984): Zeměpisný lexikon ČSR - Vodní toky a nádrže. Praha, Academia, 316 s.
- (6) Vrba, T. , Vrbová, M. (2000): Jezerní krajina po těžbě. Chomutov, Info-Princip, 23 s.
- (7) Witt, K. (1938): Die Sudetendeutsche volksgrenze. Berlin, Berliner Litographisches institut, nestr.
- (8) Zelený, V. (1999): Rostliny Bílinska. Praha, Grada Publishing, 135 s.
- (9) Archiv Doly Bílina
- (10) CD-ROM – Rekultivace (2001): Severočeské doly a.s.
- (11) Česká televize (23.4.2004): Requiem za 116 vesnic – dokument o zmizelých obcích severních Čech. 45 min.
- (12) Internetové stránky, zdroj dat: <http://www.historickemapy.cuzk.cz/>
- (13) Internetové stránky, zdroj dat: <http://www.priroda.sdas.cz/>
- (14) Katastrální pracoviště Teplice
- (15) Internetové stránky, zdroj dat: <http://www.mapy.cz/>
- (16) Internetové stránky, zdroj dat: <http://www.sdas.cz/>
- (17) Internetové stránky, zdroj dat: <http://www.zanikleobce.cz/>
- (18) Internetové stránky, zdroj dat: <http://www.nahlizenidokn.cuzk.cz>

10. SEZNAM TABULEK

Tabulka 4.1 Vývoj hustoty zalidnění okr. Teplice v letech 1850 – 2001 (obyv. na km ²), (1)	25
Tabulka 4.2 Vývoj počtu obyvatel vybraných měst (v tis.), (1)	26
Tabulka 4.3 Zákl. vývojové charakteristiky vybraných obcí oblasti Bílinska k r. 2001 (1)	26
Tabulka 4.4 Počet českých a německých obyvatel ve vybraných obcích Bílinska před rokem 1938 (1)	26
Tabulka 5.1 Zrušená sídla v oblasti Bílinska v letech 1964 – 1985 (4)	30

11. SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 2.1 Poloha Bílinska v rámci ČR (15).....	11
Obr. 3.1 Geologický profil oblasti (16)	13
Obr. 3.2 Poloha oblasti Bílinska v SHP, mezi Krušnými horami a Českým středohořím (6)	14
Obr. 6.1 Bílinsko v letech 1807 – 1869 (II. Vojenské mapování), (15)	34
Obr. 6.2 Bílinsko v letech 1807 – 1869 (II. Vojenské mapování), část Radovesická výsypka (15)	35
Obr. 6.3 Bílinsko v letech 1807 – 1869 (II. Vojenské mapování), část lom Bílina (15)	36
Obr. 6.4 Bílinsko v roce 1952, topografické mapování (Bílinsko, východ a jihovýchod), (12).....	37
Obr. 6.5 Bílinsko v roce 1952, topografické mapování (Bílinsko, západ a jihozápad), (12)	38
Obr. 6.6 Bílinsko v roce 1952, topografické mapování (Bílinsko, sever a severozápad), (12).....	39
Obr. 6.7 Bílinsko v roce 1952, topografické mapování (Bílinsko, sever a severovýchod), (12).....	40
Obr. 6.8 Mapa Bílinska v současné době, s vyznačením zaniklých obcí v mapě (15)	41
Obr. 6.9 Ortofotomapa Bílinska v současné době, s vyznačením zaniklých obcí v mapě (15).....	42
Obr. 7.1 Obec Radovesice - Povinný císařský otisk z roku 1843 (12).....	44
Obr. 7.2 Obec Radovesice – pozemkový katastr vedený do r. 1964 (14)	44
Obr. 7.3 Obec Radovesice – evidence nemovitostí r. 1968 (12)	45
Obr. 7.4 Obec Radovesice – evidence nemovitostí r. 1978 (12)	45
Obr. 7.5 Obec Radovesice – současná katastrální mapa obce r. 2013 (18).....	46
Obr. 7.6 Obec Radovesice a okolí v r. 1945 (9)	46
Obr. 7.7 Pohled na Radovesickou výsypku v r. 1998, při okraji dnešní výsypky, stály zaniklé obce Dříněk a Hetov, v centrální části pak obec Radovesice (viz. Obr. 7.6), (9) ...	47

12. SEZNAM ZKRATEK

a.s.		akciová společnost
C		Celsius
ČEZ		České energetické závody
ČR		Česká republika
ČSR		Československá republika
kg		kilogram
km ²		kilometr čtvereční
m		metr
m n. m.		metrů nad mořem
m/s		metr za sekundu
mm		milimetr
Obr.		obrázek
SD		Severočeské doly
SHP		Severočeská hnědouhelná pánev
t		tuna
Tab.		tabulka
VMG		velkolom Maxim Gorkij